

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

491.71

U-25

1275

2010

407

Մ-25

ՌՈՒՍԱՅ ԼԵԶՈՒԻ

ԴԱՍԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

(Հեղինակի կազմած դասագիրքը գործածելու համար առաջնորդութիւն)

Ս. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆԻ

НАСТАВЛЕНИЕ

къ учебнику: Матеріалы къ устному усвоению русской рѣчи и съ помощью ея къ изученію русской грамоты.

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ջ

СМОЛЕНСКОЕ УЧЕБНОЕ ЧУДОВОЩЕ

1886

428

ՌՈՒՍԱՅ ԼԵՋՈՒԻ

491. 71
Ս-25
V

ԴԱՍԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

(Հեղինակի կազմած դասագիրքը գործածելու համար առաջնորդութիւն)

Ս. ՍԱՆԿԻՆԵԱՆԻ

НАСТАВЛЕНИЕ

къ учебнику: Матеріалы къ устному усвоенію русской рѣчи и съ помощью ея къ изученію русской грамоты.

ԹԻՖԼԻՉ

ՏՊԱՐԱՆ ՄՈՎՍԻՍԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
1886

1002
9081

124/8

ՄԻ ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ԸՆԹԵՐՅՈՂՆԵՐԻՆ:

Ներքոյ ստորագրեալը կազմելով փոքրիկ դասագիրք ռուսաց լեզուի և նորա գործադրութեան համար առաջիկայ առաջնորդութիւնը՝ խոստովանում է թէ նա ամենեւին չի ուզեցել մեր պապական մանկավարժութեան պահանջներին լրումն տալ: Այդ ճաշակով ոմանք ամենայն նոր դասագրքի մէջ փնտռում են « դիւրին եղանակը »: Մենք չենք կարող ոչոքնչով դիւրացնել ուսուցչի աշխատութիւնը, եթէ նա ուզում է իւր աշխատանաց արդիւնքը տեսնել. մենք չենք կարող աշակերտի համար էլ դիւրութիւն համարել այն հանգամանքը, եթէ նա ամենայն օր սանդի մէջ ջուր պէտք է ծեծէ և արեւելեան հեշտասիրութեամբ տեղից ջը շարժուի: Երկուսն էլ պէտք է աշխատեն, և մեկի օգնութեամբ միւսը անդադար պէտք է յառաջադիմէ:

Ով որ օտար լեզու դաս է տուել (մենք դեռ բարեխիղճների մասին ենք խօսում), նա անշուշտ դատուութեամբ տեսել է, թէ իւր գործ դրած ջանքերի հակառակ շատ սակաւ արդիւնք է ստանում, և թէ քանի աւելանում են այդ ջանքերի տարիքը, այնքան նորա աշակերտների մէջ « անընդունակների » թիւն էլ աւելանում է, մինչեւ որ մի քանի բախտաւորները հագիւ ամօրում են նորա անմխիբար սիրտը: Այս բանի պատճառը մենք գտնում ենք միայն դասատուութեան մասին և լեզուի մասին իշխող թիւր գաղափարների մէջ:

Լեզուի դասատուութեան մէջ չի նշմարվում հարկաւոր հիմնաւորութիւն ու լրջութիւն: Եթէ մասնաւորներ խնդիրը և գանք ռուսաց լեզուի դասատուութեան մեր ուսումնարաններում, այն ժամանակ այդ հիմնաւորու-

2002

քիւնն ու լրջութիւնը պէտք է անշուշտ կրկնապատկուի, քանի որ այն տեղ այդ լեզուի դասատուութիւնը պարտաւորիչ կերպով շատ շուտ պէտք է սկսուի եւ շատ կարճ ժամանակ ունի իւր շարունակութեան համար:

Մենք խոստովանում ենք, որ վարժապետի գործը աւելի դժուարացուցել ենք: Այս տեղ մենք նորան առաջարկում ենք ըստ ամենայնի նոր եւ անսովոր բաներ: Մեր գաղափարը լեզուի բնութեան մասին բոլորովին տարբեր է, քան ինչ որ մեր աւանդական դասատուութեան մէջ յայտնի երեւում է այբուբենը, գիր կապելն ու հեգելը մենք դուրս ենք ձգել. նորա փոխարեն մտցրել ենք ամբողջացեալ կապով հատուածներ եւ նոցանից ուղղակի հանում ենք բանաւոր, գրաւոր եւ ընթերցանութեան վարժութիւններ, ուր ամենայն վարժութիւն չորս կամ հինգ ատիճանով հետզհետեւ ընդարձակում ենք այնպէս, որ մի եւ նոյն հատուածը 12 կամ 15 անգամ աշակերտին զբաղեցնում է, մինչեւ որ մենք ասում ենք, թէ նա այդ հատուածի տեր է դառել. ուղղագրութիւն, քերականութիւն եւ ուրիշ նպաստիչ կանոնները՝ դարձեալ նոյն վարժութիւններից ենք հանում, իբրեւ կենդանի լեզուի տիրապետութեան հետեւանք. մինչեւ իսկ թէլ աղբ ու քիւնն ու գրքից արտագրութիւնը, որ մեզանում շատ պարզ բան են համարվում, սոքա էլ բոլորովին այլ կերպարանք են ստանում մեր գործում:—Բայց այսքան դժուարութիւններ բարդելով ուսուցիչների վերայ, մենք սարիչ կողմից թեթեւացրել ենք նոցա գործը՝ ամենամանրամասն կերպով նկարագրելով նոցա բոլոր անելիքը, ուր շատ բան գուցէ եւ մանրակրկիտ համարուի:—

Մենք առ այժմ հրատարակում ենք այն մասը, ուր որ պիտի վերջանայ գրագիտութեան ուսումը: Ինչ որ մենք պահանջում ենք առ հասարակ լեզուի դասատուութիւնից, այն ամենը այնպէս պայծառ կերպով չէր կարող երեւալ գրագ տութեան ուսուցման մէջ, քանի որ այս վերջինը ինքը մի հնար է լեզուի ապագայ ուսուց-

ման համար. բայց եւ այնպէս յոյս ունինք, թէ հենց այդ մասում ուսուցիչները գաղափար կարող են ստանալ եւ մօտաւորապէս գուշակել, թէ այդ ուղղութեամբ լեզուի ուսուցման շարունակութիւնը ի՞նչ պէտք է լինի, երբ որ աւելի ընդարձակ եւ աւելի բովանդակալից յօդուածներ պէտք է ընտրուին իբրեւ հիմք բանաւոր, գրաւոր եւ ընթերցանութեան վարժութեանց համար:

Նայելով թէ այս առաջին մասը ինչ ընդունելութիւն կը գտնէ մեր մանկավարժների կողմից, ըստ այնմ մենք կը հոգանք նորա շարունակութիւնը եւս ի յոյս ընծայելու, որ եթէ հարկը պահանջէ՝ արդէն այս տարի տպագրութեան կը լանձնենք:

1886 թ. օգոստոսի 27.

Տփլիսի:

Ս. Մանդինեան

ՌՈՒՍԱՅ ԼԵԶՈՒԻ

ԴԱՍԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա. ՆԱԽ ՔԱՆ ԲԱՆԱԴՈՐ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐ՝ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՍԿՍԱՆԻԼԸ:

Տարրական ուսումնարանների համար Վեհափառ
Կաթողիկոսի հաստատած նոր կանոնները՝ ի թիւս այլոց
ամփոփում են ուսաց լեզուի ծրագիրն ու սահմանը,
որ ուսուցչից պահանջում է մեծ հմտութիւն և ըստ
ամենայնի առաջուց լաւ խորհած աշխատութիւն. բայց
որպէս զի սպասած արդիւնքը ի դերեւ չելանէ, ուսուց-
չին պէտք է նպաստէ մի դասագիրք՝ որ յարմար լինի
աշակերտների ձեռին տալու: Ահա այս պակասը լցու-
ցանելու մտօք հրատարակում ենք մի փոքրիկ դասագիրք
աշակերտաց համար(*) և այս առաջնորդութիւնը վար-
ժապետների համար:—

Ծրագիրը պահանջում է, որ նախ քան գրագի-
տութեան ուսուցման սկիզբը՝ աշակերտները ընտելանան
ուսաց լեզուի բանաւոր խօսին: Այս պահանջը ինքնին
կարեւոր խնդիր է ծնանում թէ ինչ տեսակ պէտք է լի-
նին այդ ժամանակ բանաւոր խօսի նիւթերը եւ վարժու-
թիւնները:—Ծրագրած նպատակին մերձենալու համար՝

*) Матеріалы къ первоначальному усному усвоению рус-
ской рѣчи и съ помощью ея къ изученію русской грамматики.

երկու բաց ճանապարհ չկայ, կամ թողնել ուսուցչի ճաշակին՝ որ նա ինքը հնարեալ զանազան նախադասութիւններ պէսպէս բովանդակութեամբ, զոր օր շրջապատող առարկաների մասին (ամեր սենեակը չորս պատուհիւ՝ «վարժապետը նստած է աթոռի վերայ», և այլն), և այնուհետև մայրենի լեզուից իւրաքանչիւր բառը առանձին թարգմանել տալով՝ ուսուսերէն նախադասութիւններ կազմել տայ (սկզբում ուրեմն այսպէս հրեշաւոր շարակարգութեամբ «наша комната четыре стены имеет») թողնել որ հետզհետէ կազմուի մեր ուսուցիչների և աշակերտների հանձարով ստեղծած մի խանգարեալ բարբառ ուսուսաց, մի կործայ լեզու և ճեքաբանութիւն (ժարգոն), որ շինովի նախադասութիւններով բռնած ուղղութեան բնական հետեանք պիտի լինի, — կամ հէնց սկզբից ուսուսաց լեզուն գործածել այնպէս՝ ինչպէս որ նա ստեղծուելէ ուսուսաց գոյով, մայրենի լեզուի օգնութեան դիմելով միայն ամենակարեւոր դէպքերում:

Եթէ սովորութիւնն ու նախապաշարումը (* մէկդի դնենք՝ յայտնի է թէ ընտրութիւնը որ կողմը պէտք է հակուի, Ինչպէս որ անկարելի է մանուկին լող տալ սովորեցնել, եթէ նորան հեռուից պատմուի թէ ինչպէս պէտք է ձեռքերն ու ոտները շարժէ, երբ որ ջրի մէջ լինի, մինչև որ ինքը ջրի մէջ չընկղմուի մի հմուտ լուսնիէի հսկողութեամբ. ինչպէս որ նորան կարելի չէ ջուլթակ ւծել տալ՝ եթէ պատմենք թէ ինչպէս բռնէ մատերը և ինչպէս աղեղի ելէէջները կատարէ, մինչև որ ջուլթակ չը տանք ձեռքին և վարպետի օրինակին հետեւել չը տանք այսպէս էլ մինչև որ աշակերտը հէնց քղբից վարժապետի հմուտ օգնութեամբ չընկղմուի օտար լեզուի մէջ և չը մկրտուի այն լեզուի ոգով, նա

*) Այդպիսի սովորութեան եւ նախապաշարման զգալի օրինակն է Մարգօի ֆրանսիերէնը, որ օտար լեզուներ դաստառը համար՝ մի տեսակ կուլը եւ կատարեալապէս է համարվում:

երբէք չի հասնի աղճատեալ բարբառի գործածելուց աւելի կատարելութեան, Մեզանից ոչ ոք չի զարմանում, երբ որ անգաղար տեսնում ենք, թէ ինչպէս մանուկը արագ արագ նոր լեզու է սովորում. բաւական է, որ վրացի աղախին մտնի տան մէջ, և մի քանի շաբաթից յետոյ մանուկը սկսում է գեղեցիկ կերպով աղախնի լեզուն խօսել. բաւական է որ ընտանիքը մի ուրիշ տուն տեղափոխուի, և իսկոյն մանուկները սկսում են այն տեղ խօսել ընկերակից նոր հարեանների լեզուով: Իսկ վարժապետը միշտ զարմանում է, որ իւր քրտնաթոր աշխատութիւններից յետոյ՝ աշակերտները առ հասարակ այնպիսի գծուարութիւններով և թերատ կերպով ձեռք են բերում օտար լեզուների ուսումը, որ եթէ գործ դրած ժամանակը փաստակար չասէ, գէթ կորցրածի պէս պէտք է համարէ: Այս տարբերութեան միակ պատճառն այն է, որ մի գէպքում աղախինն ու հարեան ընկերակիցը բնական ճանապարհի ընթացքը չեն խափանել, մինչդեռ մեծամիտ մանկավարժը ուղեցել է իւր արուեստակութիւններով աւելի խորամանկ գտնուել:

Մենք ի հարկէ չենք ուղում պնդել, թէ ուսումնաբարանի հանգամանքները այնքան յաջողակ են, ինչքան և տան հանգամանքները: Ուսումնարանը որոշ ժամեր ունի սահմանած թէ առ հասարակ իւր բոլոր գործերի համար և թէ մասնաւորապէս օտար լեզուների համար, այն տեղ ամենայն ինչ չափուած է, և ոչ ինչ չպէտք է թողնուի պատահմունքին և դիպուածքին: Բայց հէնց այդ իսկ պատճառով վարժապետը իւր երկու աչքը չորս պէտք է շինի, որ ոչ մէկ տեղ չ'ոճանայ, ոչ ինչ չը դանդաղէ, մէկ ձեռքով շինածը միւս ձեռքով չը քանդէ: Եթէ մենք նուաստ բան ենք համարում նորա արուեստակութիւնը, այնքան աւելի բարձր պէտք է դասենք նորա ճշմարիտ մանկավարժական արուեստն ու շնորհքը: Մեր խնդրին գալով՝ վարժապետը պէտք է իւր բոլոր փանքն ու ճիգը թափէ, որ որքա՛ն հնար է ու

սումնաբանը այն հանգամանքներին մերձեցնէ, ինչ հանգամանքներով որ շրջապատուած է մանուկը, երբ որ սա իւր բնական գիւրբի մէջ՝ մի լեզու է սովորում ինքնաբերաբար:

Եւ ի՞նչ ենք տեսնում այն տեղ. ահա մանուկի ականջին անդադար անյայտ ձայներ են հասնում նորա շուրջը ամենքը ինչ որ խօսում են, որից ոչ ինչ չի հասկանում, միայն թէ՝ տեսնում է, նոցա շարժուածքն ու արարքը, որով և հետաքրքրուելով՝ այնուհետեւ վաղ թէ ուշ մանուկը ինքն էլ մի հրաշքով սկսում է նոցա հետ խօսակցել, այն ևս ոչ թէ օտար բառերը բռնադրօսելով, այլ ճիշտ այն լեզուի ոգու համեմատ: Վարժապետն էլ ուրեմն պէտք է անդադար խօսէ (բարձրաձայն կարգայ), իւր փոքր ունկնդիրների լսողութիւնը նոր հնչիւններին բնակեցնէ. և թող ամենեւին երկիւղ չը կրէ, թէ գուցէ ձանձրացնէ նոցա, և թէ նոքա իրաւասաններից շատ բան չեն հասկանալ, միայն թէ կատարէ մի քանի անհրաժեշտ պայմանները: Պատերազմական փողը և երաժշտի՝ ձայնը զօրքերին քաջալերութիւն է տալիս, ճիշտ մի և նոյն պատճառով վարժապետի քաղցրայտութիւնը և ընթերցանութիւնը աշակերտի սրտի համար գրաւիչ է դառնում: Եւ ուրեմն նա ոչ միայն պէտք է խօսէ և կարգայ անհասկանալի լեզուով, այլ քաջ խօսէ և քաջ կարգայ, որպէս զի նա էլ իւր փոքր զինուորիկների յաղթութիւնը պատրաստէ: Ահա նոյն սիրտը, սրտից մտքի մէջ մուտքը հեռու չէ, մըքան էլ որ ապուշ լինի մանուկը և անտարբեր երեւայ իւր շուրջը լսածների վերաբերութեամբ, բայց և այնպէս իւր ջանքով նա շատ լաւ հասկանում է գեղեցիկը, քնտիրը, և միշտ փափագում է լսալոյցն, ապա ուրեմն՝ ոչ միայն խօսիր, ոչ միայն քաջ խօսիր, այլ և տուր պատշաճ նորա հոգուն փոքր մտքեր սիրուն կերպարանքով: Եւ ասելով՝ մենք ցանկանում ենք մեր մանուկներին աւանդել ուսաց լեզուից թէ ըստ բովանդա-

կութեան և թէ ըստ ձևի՝ ընտիր մանկական գրականութիւն. ինչպէս որ դա ներկայանում է նոյն իսկ ուսաց բանաստեղծութեան մէջ, որ արդար և հեշտ չի թարգմանվում բառացի կերպով, և խորշում ենք դիտարկուող համարուած այն կարկատանքներից, ուր որ արուեստակութիւն է նշմարվում *) և ուր որ աւելի երեսայութիւն է իշխում, քան մանկական զուարթութիւն և կենդանութիւն:—

Այժմ ծագում է ամենածանր խնդիր, թէ ի՞նչպէս մատակարարուի մանուկներին այդ նիւթը, որ համեմատաբար աւելի դժուարին է, քան վերեւ յիշատակած շինովի նախադասութիւնները և արուեստակալ հատուածները: Թէպէտ մենք վերելք անյարմար դատեցնէք մայրենի լեզուից անցումը գէպի օտարը՝ ուր որ հարկաւ բառերն են միայն թարգմանվում իսկ լեզուի կենդանութիւնն ու հոգին աղճատվում է, սակայն այժմ պէտք է աւելացնենք, թէ այդ եղանակը ուղղում է մի շատ ճշմարիտ մանկավարժական սկզբունքին՝ հաւատարիմ մնալ միայն ի հարկէ շատ սխալ կերպով գործ տեսնելով: Մարդիկ ուղղում են նոր աւանդելիքը (նոր լեզուն) հնի հետ կապել, ուղղում են մի մտաւոր կամուրջ գտնել՝ ծանօթից անծանօթին դիւրաւ հասնելու համար: Այս ձգտումը անշուշտ գովելի և իրաւացի է, սակայն օտար լեզուների ուսուցման դարաւոր փորձերը և հոգեբանական գիտութիւնը վաղուց հաստատել են, թէ բառից բառին անցումը (մայրենի լեզուից օտար լեզուին առանց միջնորդի և ուղղակի անցումը) չէ այն ստոյգ կամուրջն ու կապը, որ խնդրվում է, Խանութիւնի լեզուն, պա-

(*) Չոր օր. մեր դասագրքի մէջ „Труженикъ“ յօդուածը այդ կարգիցն է, որ եւ սուսմ ենք բերել ցուցանելու համար, թէ դա դեռ եւս շատ տեւի անմեղ յօդուած է, քան ինչ որ սովորաբար օգտուէտ եւ զուարճալի է համարվում մանկական դասագրքերի մէջ:

տահալան ուղեորի լեզուն, առ հասարակ գոհհական լեզուն՝ այդ կապով են կարկատվում քանի որ դոցա խօսողներն լեզուի մէջ ուրիշ աւելի բարձր հանգամանք չեն փնտռել, քան լոկ միայն մերկ բառը:

Ուսումնարանը միշտ աւելի բարձր բան է փնտռում: Ուստի և մի քանի հոգեբանական իրողութիւններ երբեք չը պէտք է վրիպին լեզու ուսուցանող վարժապետի ուշադրութիւնից, որքան էլ որ նոցա մեկնութիւնն ու լուծումը իրա համար դժուար լինի:—Մինչդեռ դորա առաջնորդութեամբ ուսած աշակերտը ծանր երկունքներով հաղիւ հաղ կարողանում է բառը բառի հետ կցկցել և վերջ ի վերջոյ միայն հրեշաւոր նախադասութիւններ արտադրել մի՞թէ իրաւունք չունի դա նախանձել այն մանուկին, որ կենդանի աղբիւրներից է ուսանում լեզունները, և որ զոր օր. զանազան լեզուններով մի և նոյն գաղափար արտայայտելիս՝ բնաւ չի ձգտում որ այն տեղ էլ այս տեղ էլ հաւասար թուով և ձև ու չափի տակ դրած՝ զուգընթաց բառեր շարակարգէ (ինչպէս որ վարժապետի ուսման աշակերտը միշտ այդ հակուսնէ ցուցանում), եւ արդարեւ այդ մանուկը եթէ իւր մօրը ասէ՝ թէ «հայրս գալիս է կառքով», առանց վարանելու կասէ իւր հարեան ընկերին նմանապէս, թէ «папа ъдетъ»: միայն զարմանալին այն է, հոգու գաղտնիքն էլ հէնց այն է, որ խօսողը ամենեւին գաղափար չունի (տգէտ է), թէ այդ տեղ բառերը զուգընթաց չեն իրար հետ, մինչև իսկ նա գաղափար չունի, թէ առ հասարակ խօսքի մէջ հաճախ բառեր կան, այլ նա այդ իւր ասածը մի անբաժան ձայնական հոսանք է համարում իւր միտքը արտայայտելու համար: Նա միայն զգում է որ մի միտք թեւադրեց իրան հայերէն այսպէս հնչելու, ուսեւերէն՝ այնպէս, մի ներքին ազդում ստանալով թէ իւր ասածների մէջ ո՛չ տարբերութիւն կայ և ո՛չ սխալ, բայց այն չը գիտէ, թէ մի անգամ այլ լեզուի ոգին թեւադրեց նորան, ուրիշ անգամ՝ ուրիշ լեզուի ոգին, մի խօսքով

նա չը գիտէ, թէ անգիտակցաբար առաջնորդվում է ամենաուղիղ ճանապարհով (ահա ձեզ և այն գաղտնիքը):— Այս այսպէս լինելով հանդերձ, մենք սկսում ենք հոգեբանական գործողութիւնները շատ նման գտնել նիւթական գործողութիւններին, և զոր օր. եթէ մի բաժակից միւսի մէջ ջուր թափելուց յետոյ՝ բնական ենք համարում անդրադարձաբար վրջնից ևս առաջնի մէջ թափել, ինչո՞ւ համար, ասում ենք, մի և նոյնը չը պէտք է լինի և հոգու մէջ, ինչո՞ւ համար երկու լեզու երկու բաժակի դեր չը պէտք է կատարեն, Իսկ փորձը վաղուց մեզ ցոյց է տուել (բայց բիչ է խրատել), թէ մենք շուտ ենք սովորում ուսերէնից մայրենի լեզուի թարգմանելը, բայց մայրենի լեզուից ուսերէնի թարգմանութիւնը երկար ժամանակ անյաջող է մնում մեզ համար... և ինչո՞ւ: Այս էլ հոգուոյ խորհուրդ է, բայց անհերքելի իրողութիւն է:—Յետոյ ի՞նչպէս բացատրենք այն հանգամանքը, որ մի դարձուածք՝ ինչ որ մանուկը տակաւին չէ լսել և երբեք չի էլ լսի (իսկոյն կասենք թէ ինչու), յանկարծ ի զարմանս նորա շրջապատողների՝ լսվում է նորա բերանից, որով նա արդարեւ մի փոքրիկ ստեղծող է հանգիստանում բառիս բուն նշանակութեամբ, Մենք աչքի առաջ ունենք աւելի այնպիսի օրինակներ, եւ որ արտայայտվում են լեզուի սխալների, բայց ուր որ այդ սխալները հանդիսանում են իրրեւ նորա հանձնարեղութեան արդիւնք. և որովհետեւ մանուկի շրջապատողները սխալներից խուսափում են՝ ուստի և ասացինք թէ նա չէ լսել և չի էլ լսի այդպիսիները: Բազմաթիւ օրինակներից այն գէպքը կը յիշենք, ուր որ մի բայ ուրիշ բայի կանոնով է խոնարհում նա. եթէ զօր օր. նա լսել է և ինքն էլ գործ է դրել հետեւալ բառերը՝ «խօսեցաւ», «զարթեցաւ», «հագնուեցաւ», «բարկացաւ», «ցամաքեցաւ», և այլն, մի օր էլ ամենայն վստահութեամբ ասում է՝ «կորեցաւ» կամ «կորչեցաւ», փոխանակ ասելու «կորաւ»: Այդ ո՞ր տեղից է սովորել

քանչիւր լեզու լոկ բառերի և նախադասութիւնների կուտակումն և կարկատումն չէ, այլ նա ոգի է, հանձար է այն ազգի, որի մէջ որ նա ծնուել, սնուել և զարգացել է, նա մի գործարանական կազմութիւն է, ուր բառն ու միտքը այնպէս սերտ կերպով կապուած են իրար հետ, որ իրաւ գծուար է ասել, թէ արդեօք բառն է իշխում մտքի վերայ, թէ ընդհակառակ միտքը բառի վերայ: Խանութպանը երբ որ ուսերէն է սովորում, նա ուղղում է միայն ապրանքների անունը գիտե՞նալ, և այդքան բառական նշանները բաւական է համարում իւր առուտուրը վարելու համար, այնուհետև նորա համար ոգի, հանձար, գործարանական կազմութիւն զին չունեցող ապրանքներ են: Ուսումնարանը խանութպաններ չի պատրաստում, ուստի և իւրաքանչիւր զպրօցական ուսմունք՝ ուրեմն և իւրաքանչիւր լեզուն՝ նորա մէջ դաստիարակող նշանակութիւն պէտք է ստանայ: Լեզուի դաստիարակող յատկութիւնը միայն այն ժամանակ է երևում, երբ որ նա ուսանվում է ոչ թէ սոսկ բառերի և նախադասութիւնների համար, այլ այն քաղաքակրթութեան և մտաւոր հարստութեան համար, ինչ որ աւանդելի լեզուն իւր մէջ ամփոփում է, և ինչ որ խանութպանը ոչ տեսնում և ոչ փնտռում է: Ահա այդ մտաւոր աշխարհը, որ լեզուի մէջ կենդանի սերմի պէս ծածկուած է, դա պէտք է կապուի մանկան մտաւոր աշխարհի հետ, և մեր փնտռած կամուրջը, ծանօթից անծանօթին դիւրաւ հասնելու կապը՝ այդ աշխարհների մէջ պէտք է գտնենք:

Մեր ասելիքը այս է՝ թէ իւրաքանչիւր անգամ ինչ նիւթ որ զբաղեցնում է մանուկին, այնպիսի նիւթ եւս պէտք է ընտրուի օտար լեզուից, եւ այդպէս բառն ու միտքը միասին հիւսած եւ կապուած՝ միանգամայն մատակարարութիւն մանուկին: Ինչպէս առաջ նկատել ենք, այդ ժամանակ առանց խիստ կարեւորութեան՝ մայրենի լեզուն չը պէտք է գործածուի. միտքը պէտք է առաջ

նորդէ (օտար լեզուի) բառերը հասկացնելու, եւ աւելի լաւ է, որ մի քանի բան օտար լեզուից (առ ժամանակ) անհասկանալի մնայ մանուկի համար: քան այդ ժամանակ աւելորդ անգամ մայրենի բարբառը լսուի: Համոզուած պէտք է լինիք, թէ ինչ որ անհասկանալի է, անգիտակցութիւնը ինքն կը ջոկէ և խոր կը պահէ, մինչև որ հոգին հասունանայ և այնուհետև յայտնուի գիտակցութեան մէջ չը հասկացածը, նա շատ լաւ տնտես է, և անշուշտ չի վրիպի՝ երբ որ տեղն ու ժամանակը գայ: Այժմ օրինակով խօսենք, ասենք թէ աշակերտները ուսել են մեր «Ընտանեկան աշխարհից»՝ ձնճղուկը (կտուրը ցորեն փռելի): այդ առթով նոքա իրանց միտքն ու լեզուն այնքան վարժեցրել են, ինչքան որ հատուածի բովանդակութեան սահմանը ներում էր և ահա ուրեմն դոցա մտաւոր աշխարհը պատրաստ է: Մի քանի ամսից յետոյ մենք իրաւունք ունինք այդ մտաւոր աշխարհի վերայ հաստատել օտար ազգի համապատասխան աշխարհահայեցողութիւնը, և զոր օր. ուսերէնից ընտրել «Скажи, скажи, Воробышек» փոքրիկ երգը, եւ երբ որ աշակերտները լսեն ուսուց «ձնճղուկը», թող զարմանան, թէ սա բոլորովին այլ ձնճղուկ է, քան իրանց գիտեցածը. մեր ցանկութիւնն էլ հէնց այդ էր, որ նոքա զգան, թէ ոչ միայն օտար բառեր են լսում, այլ և բոլորովին օտար «աշխարհումն» են մտել, *) երբ որ մենք ասացինք, թէ ուսուց լեզուն այլ ոգի է ամփոփում իւր մէջ քան հայոց լեզուն, արդէն մեր բերած օրինակում այդ տարբերութիւնը փոքր ձևով արտայայտ

*) Այս տեղ ոչ հայոց «ձնճղուկը» բառ առ բառ պէտք է թարգմանուի ուսերէնի, եւ ոչ էլ ուսուց «ձնճղուկը» հայերէնի, որ ժողովրդեան բանաստեղծութիւնների գլուխ՝ շատ անգամ անթարգմանելի խի են, այլ ուսուց աշխարհահայեցողութիւնը հայոց աշխարհահայեցողութեան հետ ի միասին մանուկի մտքի մէջ գրգռելով, հէնց այդ. հակադրութիւնը պէտք է լինի միակ թարգմանութիւն նոյն համար:

վում է: Հայ մարդը ճնճղուկի մէջ նկատել է նորա
գող բնաւորութիւնը (ցորեն ուտելը), առանց խղճալու
գողին սպանում է, և ապա ծիծաղում է նորա «փոք-
րութեան» վերայ (ծափ մնով մեծ բաղմութիւն կշտա-
նում է): Բուսը նկատել է ճնճղուկի զուարճալի այս
այն կողմի քաղաքը ու նայեացքը՝ որով իբր թէ
մարդկանց նմանութիւնները առնելով տնալ է անում
նոցա ամենուն, ուստի և նորա «միմոս» և «ծաղրա-
ծու» է հանդիսացնում:—Եւ ահա մեր գաղափարը
այս է. ոչ թէ աշակերտներին հայերէն և ռուսերէն
մերկ բառեր ուսուցանել, այլ եթէ նորա սովորեցան
հայերէն լեզուն և հայոց ճնճղուկի առթով՝ այնպէս
էլ նոցա միտքը պէտք է զարգացնել ռուսաց լեզուով և
ռուսաց աշխարհայեցողութեամբ ճնճղուկի մասին:

«ճնճղուկի» օրինակով տեսանք, թէ ինչ տեսակ
նիւթեր պէտք է ընտրուին բանաւոր վարժութեանց
համար. մեր տպագրած դասագիրքը բաւական նիւթ է
պարունակում, որ տեղից վարժապետը կարող է իւր
ցանկութեան համեմատ ընտրութիւն ևս անել:

Իսկ ինչ որ վերաբերում է ռուսաց լեզուի նոյն իսկ
վարժութիւններին, որ այս աստիճանում միմիայն բանա-
ւոր պէտք է լինին. այդ մասին այստեղ աւելորդ ենք
համարում խօսել, որովհետեւ իսկոյն պէտք է նկարա-
գրենք գրագիտութեան ուսուցման եղանակը, ուր մտնում
են ի թիւս այլոց և բանաւոր վարժութիւնները:

Բ. ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄՆ:

Մենք չենք սկսում այբուբենից և վանկեր ու բա-
ռեր հեգելուց, ինչպէս որ գրագիտութիւնը սովորաբար
սկսվում է, այլ անձանց լեզուից ընտրում ենք փոքրիկ
ամբողջացած հատուածներ (թուով 7), որոնք ուղղակի
հիմք են կազմում լեզուի ամենայն տեսակ վարժութեանց
համար: Ինչ չափով որ կենդանի խօսք հաստատուի
մանուկների մէջ, միայն այն չափով էլ ձգտում ենք ա-
ռաջացնել գրագիտութեան ծանօթութիւնը: Ամենայն
հատուած նիւթ է դառնում բանաւոր, գրաւոր և ըն-
թերցանութեան վարժութեանց համար, այն ևս այն-
քան, որքան որ հատուածի բնութիւնը և աշակերտի ծա-
նօթութեան աստիճանը ներում է, ուստի և այդ հա-
տուածների առթով մենք միշտ կ'ունենանք հետեւեալ
խորագիրներ՝ խօսք, գիր, ընթերցանութիւն:

1.

„ПѢСЕНКА О ЖИВОТНЫХ“.

Ինչպէս յառաջագոյն ասածներից յայտնի է, նախ
քան գրագիտութեան սկիզբը պէտք է բանաւոր խօսի
վարժութիւն ստանային աշակերտները: Այն ժամանակ
կարող էր այնքան նիւթ հաւաքուել, որ այժմ հիմք
դառնար գրագիտութիւնը սկսելու համար, և ուրեմն
կարեւորութիւն չէր լինի նոր նոր հատուածներ ընտրել
նոյն նպատակի համար, ինչպէս որ այժմ մենք անում
ենք: Բայց մենք նոր հատուածներ ենք ընտրում (7 հատ)

այն պատճառով որ զանազան ուսումնարաններում զանազան հատուածների ընտրութիւն կարող էին անել սկզբնական բանաւոր վարժութեան համար, հետեապէս գրագիտութեան սկզբում՝ մենք էլ այն հատուածների ընտրութիւնից անկախ ընտրութիւն պէտք է անէինք։ Բայց ինքնին հասկանալի է թէ մեզ համար կորած, չեն սկզբնական վարժութիւններով ձեռք բերած աշակերտաց հմտութիւնը, այլ մեծ օժանդակութիւն է, ինչպէս որ հետեալից կը տեսնենք։

Մեր ցանկութիւնն է որ աշակերտը հէնց առաջին դասից սկսէ անձանօթ լեզուով խօսել։ Առաջիկա և առաջին դասի համար պէտք է ընտրենք այնպիսի պարզ հատուած, որ խօսքի կողմից ոչինչ դժուարութիւն չը պատճառելով իսկոյն նիւթ դառնայ գրի և ընթերցանութեան համար։ Եւ իրաւ մեր ընտրած հատուածը այնքան պարզ է, որ կազմուած է միմիայն բացականչութիւններից և կենդանեաց հնչւնների նմանողութիւններից։

Խօսքի վարժութիւն.

1⁰ *) Թող վարժապետը առանց այլևայլութեան դասն սկսէ ոսերէն լեզուով. «Мы должны сегодня изучить пёсенку о животных». Բայց աշա բռնների

*) Այս թուանշաններով նշանակում ենք դասի աստիճանները, կամ իսկապէս ասելով՝ մտաւոր գործողութեանց աստիճանները, որոնք ամենայն տեսակ վարժութիւններում մի և նոյն կարգն են պահպանուած, այն է 1⁰ — պայծառութեան, 2⁰ — զուգորդութեան, 3⁰ — համակարգութեան պայծառութեան աստիճանը, Բայց որովհետեւ պայծառութեան աստիճանը երկու մասից է բաղկացած, այն է՝ վերլուծութիւնից և համագործութիւնից, ուստի այդ մասերն էլ նշանակելու համար՝ միւս նոյն նշանը համադրութեան մէջ կրկնում ենք (1⁰ 1⁰):

հետ այսպիսի յանպատրաստի փորձերը օգտաւէտ անելու համար, իսկոյն պէտք է անձանօթ լեզուով ասածը թարգմանել և մայրենի լեզուով ևս ասել **. Այնուհետեւ պէտք է դարձեալ օտարաձայն հարցումներով մերձեցնել ընտրած նիւթի բովանդակութիւնը աշակերտների հասկացողութեանը. — ինչի՞ մասին է երգը. — անուանեցէք ի՞նչ կենդանիներ յայտնի են ձեզ. — այժմ անուանեցէք միայն ընտանիները. . . միայն չորքոտանիները. . . միայն թռչունները (պատասխանները հարկաւ հայերէն կը լինին) — «А можете ихъ назвать и по русски?»

Վարժապետը հայերէն հարցնում է՝ աշակերտը պատասխան է

ձի	лошадь
կով	—
խոզ	—
հաւ	курица
ոչխար (մաքի)	баранъ?
այծ	—
հնդուհաւ	—
սագ	—

Աշակերտների չը գիտեցածը մենք գծեցինք. «Баранъ» բառի համար միայն նկատել, թէ դա արու ոչխարի անուն է, և դեռ ևս հարկ չը կայ «овца» բառը ասել, քանի որ այժմեան վերլուծութեան աստիճանում մենք ուզում ենք իմանալ միայն իրանց գիտեցածները.

— Կրկնել տալ, ինչ որ հատ հատ աշակերտները կարողացան թարգմանել, այնպէս որ միւս ընկերները ևս այդքանը գիտենան։ Երբ որ ես ձեզ երգը ասեմ

**) Կանոն մի անգամ ընդ միշտ. թարգմանութիւնները հրրէք բառացի չը պէտք է լինին, այլ միշտ իւրաքանչիւր լեզուի շէնքի համեմատ, Թող ահանջը միշտ ուղեղը լսէ, ժամանակը կը սովորեցնէ, թէ որ բառը որին է համապատասխանում։

գուցէ ինքներդ իմանաք երգից և մնացած կենդանիների անունը: Բայց առաջ ասացէք ինձ, թէ կովը ի՞նչ ձայն է հանում... խոզը... այծը... և այլն:

1⁰, 1⁰, Այժմ լսեցինք, թէ ուսած երգի մէջ ի՞նչ ձայներ են հանում կենդանիները: տեսնեմ արդեօք այդ ձայնով կ'իմանաք կենդանիներին: Վարժապետը գեղեցիկ շեշտադրութեամբ մի երկու անգամ կրկնում է. «Коро-вуща мыкъ—мыкъ!» երգը մինչև վերջը: Ապա հետա-զոտելով, թէ мыкъ—мыкъ, вики—вики, стук—брыки հնչիւնները որ կենդանու ձայնին են նմանում և այդ կենդանու անունը նախադասութեան մէջ գտնելով՝ վեր-ջապէս կազմում են հետեւեալ բառարանը. (*)

коровушка	կով
свиночка	խոզ
козышка	այծ
овечка	ոչխար (էգ)
лошадушка	ձի
индюшка	հնդուհաւ
гусышка	սագ
курочка	հաւ

Լաւ հաստատել այդ բառերի նշանակութիւնը, փոխադարձ թարգմանութիւններով: Եւ հասկացնելով վեր-ջապէս թէ ի՞նչ է նշանակում—„по свинчкамъ“, — վարժապետը դարձեալ արտասանում է ամբողջ երգը և կրկնել է տալիս նոցա—որչափ կարելի է գեղեցիկ արտա-սանութեամբ: Անգիր սերտել տալու ժամանակ՝ այդ վերջին կէտի մասին, այսինքն արտասանութեան մասին ամենամեծ խնամք պէտք է ունենալ: Վարժապետը այն

(*) Վարժապետը երկար չը պէտք է ամօքէ աշակերտին այլ շուտ պէտք է հասկացնէ, թէ мыкъ—мыкъ կովի ձայն է, թէ նախադասութեան մէջ այդ ձայնը „коровушка“ բառի կշիռն է դրած, ուրիշն коровушка նշանակում է՝ կով, եւ այլն շարունա-կել այսպէս:

ժամանակ կ'ապացուցանէ, թէ իւր գործի վարպետ է, եթէ հէնց սկզբից կարողանայ լաւ արտասանութեան հիմք դնել:

Անգիր պէտք է սերտել տալ դասարանում, բոլորին ի միասին, խմբովին: Այս համադրութեան աստիճանը միշտ հէնց այն բանին է նուիրվում որ աւանդուի նորը (մեր դէպքում՝ նոր երգը): Եւ սերտում են այսպէս՝ վարժապետը մի տող է ասում (այսինքն է թէ ի՞նչ ար-տասանութեամբ), կրկնել է տալիս մէկին՝ երկուսին, բոլորին, յետոյ սովորեցնում է նոյն կարգով երկրորդ տողը, իսկ ապա ոչ թէ երրորդ տողը՝ այլ նախ և առաջ կրկնում է սկզբից: Այսպէս քանի առաջ է գնում այն-քան հետը կրկնում է նա և բոլորը գլխից: Եւ միշտ ամբողջ միտք, ամբողջ նախադասութիւն եւ ասում եւ ասել տալիս, այլ ոչ թէ նախադասութեան միջից դուրս կտրած հատ հատ բառեր:

2⁰. Մի և նոյն երգը երրորդ անգամ ևս պէտք է քննուի, բայց այժմ այնպիսի գուգորդութիւններով, որով կամ նորա իմաստը, կամ նորա լիզուն այս կամ այն տեսակետից աւելի լոյս կարող է ստանալ: Զուգորդու-թիւնը այն աստիճանն է, երբ որ ուսուցիչը կարող է գայթակղուել և էական խնդրից շատ հեռանալ: Զոր-օր. հետեւալ տեսակ հարցմունքները գաղափար կարող են տալ, թէ եթէ չափ չը գրուի, ինչպէս կարող է դասը աննպատակ կերպով ձգձգուել և երկարել. — ինչի՞ մասին էր երգը (հարցմունքները ռսերէն տալ), — ինչպիսի կեն-դանիների մասին, — նոցանից որո՞նք են չորբոտանի, — որո՞նք թռչուններ, — վերջապէս պատասխան ստանալ, թէ չորս ոտք ունեցողները՝ չեն թռչում. երկու ոտք ունեցողները՝ թռչում են. մարդը՝ երկու ոտք ունի, բայց չի թռչում:

Ահա այսպիսի հարցմունքներ ընդարձակելուց պէտք է շատ զգուշանալ, նախ այն պատճառով, որ զու-գորդութեան աստիճանում որչափ կարելի է նոր բան

կազմողը խումբը (ինչպէս որ են՝ III, C, O, Փ-ի մի մասը, և այլն):

Երգի բառերը բաժանեցէք վանկերի և միջի երկար ձայները (ձայնաւորները առանձին սասցէք՝

СВИНОЧКА, СВИ—НОЧ—КА, И—О—А
КОЗЫНКА, КО—ЗЫН—КА, О—Ы—А
ЛОШАДУШКА, ЛО—ША—ДУШ—КА, О—А—У—А *)
ОВЕЧКА, О—ВЕЧ—КА. О—Е—А
ИНДЮШКА, ИН—ДЮШ—КА, И—Ю—А
ТЮРЮ, ТЮ—РЮ, Ю—Ю
СЪНИЧАМЪ, СЪ—НИЧ—КАМЪ Ъ—И—А

Հարկ չը կայ աւելացնել, որ այս ամենը այնքան պէտք է առանձնակի և խմբովին ասեցնել տալ. մինչև որ աշակերտները պահանջածը կատարելու լաւ վարժուին:

1⁰, 1⁰. Մենք կը գրենք միայն ձայնաւորները. «МЫКЪ!», քանի՞ վանկ է և քանի ձայնաւոր կայ մէջը. այդ իսկ նշանակեցէք գծով և կէտով (—). փոխանակ կէտի, գրենք տառը. «Ы» հնչիւնը այս տառով է գրւում. II. գրեցէք մի քանի անգամ՝
Նշյնպէս և. արտասանել՝ գրել՝

ВИКИ	· · ·	u u
ГАГА	· · ·	a a
ЛОШАДУШКА	· · · · ·	o a y a **)
БЕБЕ	· · ·	e e
СТУКИ	· · ·	y u
И—ГО—ГО	· · ·	u o o
ТЮКЪ	· · ·	jo
СЪНИЧАМЪ	· · · · ·	n u a

*) Արովհետեւ այժմ միայն արտասանւում է, ուստի և գիր «О» պէտք հնչել իրրեւ «А».

**) Միայն ասել, թէ սովորութիւն է այս տեղ «О» գրել «А» հնչիւնի համար:

Մեր գտած ձայնաւորների մէջ տակաւին պակասում են՝ Յ, I, Я. և այս ինքնին հասկանալի է. քանի որ վարժութիւններ տալիս ենք միայն այն չափով, ինչ չափով որ մեզ այդ թոյլ է տալիս հաստուածի բնութիւնը. ուրիշ դէպքում հարկաւ այդ պակասը ինքնին կը լրանայ. — Մեր սովորած ութ տառերը — II, II, A, O, Y, E, Ю, Ъ, — ի հարկէ մի անգամի համար բաւական ընդարձակ նիւթ են կազմում ուստի հասկանալի է, որ մենք կարող ենք այդքանը մաս մաս բաժանել, և եթէ մի անգամ վարժեցնենք միայն II, II, A, O, միւս անգամ կը սովորեցնենք մնացած Y, E, Ю, Ъ. մենք միայն համառօտութեան համար վերև այդպէս չը ձգձգեցինք. Ուրիշ դէպքերում ևս նոյնը պէտք է հասկանալ:

2⁰ Մանուկները վերևի տառերը անշուշտ կը գրեն մեծամեծ թերութիւններով. երբ որ արգէն նոցա ընդհանուր ձևը ըմբռնեցին, այժմ պէտք է սովորին ամէն մէկը, մասը, տարրը, լաւ նկատել, որ և պէտք է սկսեն անշփոթ գրել:

(Մենք ուզում էինք այս տեղ մի փորագրած օրինակ տալ գրութեան համար, բայց փոստում ենք, որ հնար չեղաւ մեր ցանկութիւնը կատարելու, ուստի խօսքով պէտք է բաւականանանք. — Գրել պէտք է տալ II, A, O, Y, E, II, Ъ, Ю, տառերը, բայց այնպէս, որ իւրաքանչիւր տառը հետզհետէ իւր մասերից կազմուի: Զոր օր. «II» տառը 5 գծից է կազմւում, որ և վարժապետը գրատախտակի վերայ իրրեւ օրինակ գրելով, աշակերտներին ևս խմբովին գրել է տալիս այսպէս

1 1·2 1 2 3 1·2 3 4 1·2 3 4 5

այսինքն եւրաքանչիւր գրածի վերայ հետզհետէ մի գիծ ևս աւելացնելով՝ վերջապէս լրացնել ամբողջ տառը:

Համեմատել «Коровушка», «Лошадушка» և овечка բառերի մէջ արտասանութիւնն ու գրութիւնը, այսինքն հնչիւն «а», գիր «о»:

«е» հնչիւնը ուսաց լեզուի մէջ երկու նշան կամ

4°. Բայ արէք դրբի երես «2» „Текст для чтения» և նախադասութիւնների մէջ բառերի ձայնաւորները կարդացէք առաջին տողեց սկսած: (Այն տեղ պատահում է «я» տառը, եթէ մանուկը չը կարդայ, չը պէտք է զարմանալ, որովհետեւ նա չի սովորել):

2.

«Лодка».

1°. Մենք պէտք է մի հանելուկ սովորենք: Ի՞նչ հանելուկներ գիտէք: Ուրեմն հանելուկով մի զարմանալի բան են հարցնում, որ սրամտութեամբ պէտք է լուծուի՝ Հիմի ես ձեզ ասեմ մի այդպիսի զարմանալի բան, երբ որ մենք գնում ենք, ոտքի նշան ենք թողնում գետնի վրայ—այս դեռ զարմանալի բան չէ. նոյնպէս երբ որ կտրում ենք՝ արիւն է երևում—այս էլ զարմանալի չէ: Բայց այն ի՞նչ է, որ գնում գնում է՝ հետք չի թողնում, կտրում կտրում է, արիւն չի հանում: Եթէ դուք չիմացաք, ես ձեզ ասեմ. **)—մակոյկ է:

Զրի վերայ գնալով՝ մակոյկը հետք չի թողնում, ջուրը կտրելով՝ արիւն չի թափում: Ահա այս հանելուկը ռսերէն պէտք է սովորեցնեմ ձեզ:—Բայց առաջ ասացէք ի՞նչպէս է ռսերէն

գնում եմ иду

հետք —

կտրում եմ —

արիւն —

1°. 1°. Գնում եմ էլի կ'ասուի՝ «Иду», հետք—«Слѣдъ», կտրում եմ—«Рѣжу» արիւն — «Кровь» . . . հարցնել կարգով և խառն:

**) Մենք այն պատճառով պէտք է պատասխատալով շտապենք. որպէս զի շուտով սկսուի լեզուի դասը, և ոչ թէ հանելուկի աննպատակ զբաղմունքը շարունակուի:

Ահա և նոյն իսկ հանելուկը.

Иду, иду — | Рѣжу, рѣжу —
Слѣду нѣту, | Крови нѣту.

Գեղեցիկ արտասանութեամբ կրկնել տալ: Ինչո՞ւ հետք չը կայ:

— Գետնի վերայ է մնում հետք, ջրի վերայ հետք չի մնում (Բառարանը լրացնել՝ գետին, ջուր, մակոյկ բառերի թարգմանութիւններով): Կրկնել հանելուկը: *)

2° Иду; кто ѣдет? Я иду. Рѣжу; — я рѣжу. Чего нѣту! слѣду, крови нѣту. Иду, но слѣду нѣту; рѣжу, но крови нѣту.

(Животное ходить по землѣ, остается слѣдъ. Мы ѣдемъ на лодкѣ по водѣ, слѣду не оставляемъ. Гусь ходить... человекъ ѣдетъ... Ѣхать въ коляскѣ, на лодкѣ; идти пѣшкомъ. Слѣдъ на землѣ, на грязи, на пыли. Кровь изъ живаго тѣла. Изъ чего сколачивается лодка? Лодка и корабль (парусъ, мачта, море, вѣтеръ волны).

Բառերը վանկերի բաժանեցէք, վանկի մէջ գտէք նախ ձայնաւորները, ապա և միւս հնչիւնները.

Иду; 2 слога,—1 слогъ: и, 2 слогъ: ду	согласные:
—и; онъ же и гласное съ удареніемъ;	
—ду; гласное:у, вмѣстѣ съ согласнымъ ду	де
полное слово: иду	
Короче: «Рѣжу»: рѣ—жу,	эръ
рѣ: ѣ—рѣ;	же
жу: у—жу;	

рѣжу. М. т. д.

Մի անգամ էլ ասել տալ հանելուկը և լաւ նկատել տալ, թէ որ բառի հետ հանգիստ ենք առնում, և որ բառի հետ ոչ:

*) Այս աստիճանը այսպէս համառոտակի նկարագրում ենք, և այսուհետեւ էլ այդպէս կ'անենք, բայց չը պէտք է մոռանալ, որ դասի բոլոր ծափութիւնը նախ և առաջ այդ տեղ է:

3°. Հանելուկը: (Ոչ միայն հանելուկի՝ այլ և 30-
мля, вода, лодка, коляска, грязь, пыль, доска, ко-
рабль, парусь, море, вѣтеръ, волна բառերի գիտու-
թիւն:—Այսուհետեւ այսպիսի նկատողութիւն էլ չենք
անի): Հանելուկի իւրաքանչիւր բառը առաջին վանկում
չեշտ ունի:

Бду, бду; рѣжу, рѣжу—հանգիստներով ենք ա-
սում:

Իսկ «слѣду нѣту» և «крови нѣту»—անբաժան,
առանց հանգստեան:

(Այս նկատողութիւնը մեզ պէտք կուգայ յետոյ,
երբ որ գրութեան մէջ ուղեւանք ստորակէտի խորհուրդը
հասկացնել):

Մենք սովորեցանք հետեւեալ բաղաձայներ՝ де, эсь,
эль, энъ, те, эръ, же, ка, ве.

4°. Հայերէնից ուսուերէն բառեր, թէ այս և թէ
նախընթաց դասից: «2իերի ջոկ» է գալիս. թռչնոց երա-
մակ է թռչում: նստած գնում եմ, ձի հեծած եմ գնում,
ոտքով եմ գնում. ամենայն (всѣмъ) կենդանի արիւն
ունի. մակոյկը առագաստ չունի, նաւը առագաստ ունի.
Գետի վերայ—մակոյկ, ծովի վերայ—նաւ:—Հանելուկը
կրկնել տալուց յետոյ՝ թող ոսերէն պատասխանեն թէ
ինչու նա «մակոյկ» է: Կրկնել նախընթաց երգը կենդա-
նեաց մասին, այն տեղից բառեր վեր լուծեն և մէջը
բաղաձայներ զտնեն, միշտ ասելով թէ գտած բաղա-
ձայնը արգեօք յայտնի է այս դասից, թէ նոր է. նոյն-
պէս և «2. текстъ для чтенія». ի բառերից:

Գրաւոր խնդիր՝ Հետեւեալ անգամի համար գրեցէք
ձեր սովորած հանելուկի ձայնաւորները՝ գծերով, և ոչ
տառերով. (այս այն պատճառով, որ «б» և «е» տառե-
րը չը շփոթեն):

Գրի վարժարիւն:

1°. Այս օր պէտք է ստուգենք, թէ ինչպէս էք կա-
տարել խնդիրը, և պէտք է նորից գրէք հանելուկը: (Առ-
ձեռն նկատողութիւններ անել, թէ ով խառն և ով
սխալ է գրել):

Յետոյ գրութեան այնպիսի ընդհանուր վարժու-
թիւններ տալ, որ նորա նախապատրաստութիւն լինին
այս դասում գրուելիք տառերի համար: Այժմեանից աշա-
կերտները պէտք է նկատեն, թէ տառի որ մասերը տո-
ղաշարի գծերից վեր և վար են գնում և որոնք մէջն են
մնում:

—Բերանացի բաժանեցէք բառերը վանկերի, և նո-
ցա մէջ գտէք ձայնաւորները (ոժյ; ֆ—դյ, ֆ—յ, և
այլն), յետոյ գտէք և բաղաձայները:

1°. 1°. Մի և նոյնը այժմ գրեցէք, նախ կէտերով
և գծերով, ապա և տառերով, իսկ անյայտ տառերի
փոխանակ նշանակեցէք դարձեալ կէտեր:

բաճաւոր՝	գրաւոր՝
бду	б . . . ո . . . յ
слѣду	 ո . . . յ
нѣту	 ո . . . յ
рѣжу	 ո . . . յ
крови	 ո . . . յ

(Յիշեցնել թէ «б» և «е» մի և նոյն հնչիւնի տա-
ռեր են, ուստի իւրաքանչիւր անգամ նախ քան գրելը
պէտք է որ աշակերտները միշտ իրանց հաշիւ տան և
վարժապետից պատուէր ստանան, թէ արգեօք խնդրած
տեղում «е» գրեն թէ «я»):

Լրացնենք պակաս մնացած տառերը, Առաջի բա-
նում պակասում է «де». նա այսպէս է գրվում գրե-
ցէք և գուր, և այլն,

(ѢДУ) ն, у; у, ду;
 ոծւ.
 (СЛѢДУ) ն, у; ն, առ, սռ,
 у, ду;
 սռոծւ.
 (НѢТУ) ն, у; ն, ոռ;
 у, ու.
 ոռոռւ.
 (РѢЖУ) ն, у. ո, ըռ;
 у, յւ;
 ըռոյւ.
 (КРОВИ) օ, ո; օ, ըօ, կրօ.
 ո, օռ;
 կրօռւ.

Գրեցու կարգը այս է՝ նախ
 նշանակվում են ձայնաւոր-
 ները, յետոյ կազմվում է
 առաջին վանկը, ապա՝ եր-
 կրորդ վանկը, վերջապէս՝
 ամբողջ բառը:

2⁰ Հետեւեալ տառերը (Ѡ, ѡ, Ѣ, Ѥ, Ѧ, Ѩ, Ѭ) հետ-
 ըզհետէ գրելով կազմել տալ իրանց տարրական մա-
 սերից, ինչպէս որ առաջ ձայնաւորները կազմեցինք:

Մեր հանելուկի բոլոր բառերի մէջ, ուր որ «Ѡ»
 է հնչվում «ո» պէտք է գրուի: Այսպիսի բառեր այ-
 սուհետեւ պէտք է հաւաքենք: Անցեալ անգամ 4 բա-
 ռեր պատահեցաւ «Ѡ» հնչիւնով՝ овечка, бебе, шелды,
 сѣничкамъ, որոնցից միայն վերջինը «Ѣ»-ով գրեցինք:
 Մեր ծանօթ բառերից էլի «Ѣ»-ով գրվում են՝ вѣтеръ,
 тѣло—առաջինի մէջ երկու նշանն էլ կայ:

3⁰ Սովորեցանք հետեւեալ բաղաձայնների տառերի
 գրութիւն՝ Ѡ, ѡ, Ѣ, Ѥ, Ѧ, Ѩ, Ѭ.

«Ѣ»-ով գրվում են՝ ոծւ, սռոծւ, ոռոռւ, ըռոյւ;
 (сѣничкамъ);
 (вѣтеръ, тѣло)

4⁰. Գրեցէք ձայնաւորները՝ шелды, սռոծւ, море,
 вѣтеръ, живое, ըռոյւ, տռօ, земля, ոծւ, ոռոռւ, օ-
 вечка, сѣничкамъ.

Գրեցէք բոլոր ծանօթ ձայնաւորները, երգի այս
 կամ այն նախադասութեան ձայնաւորները:

Գրեցէք ամբողջ ապէս կազմելով կորօձ, օւռ,

смысли, море, живое, тѣло. (Դեռ ևս բառ չենք գրել,
 տալիս (Ѣ—Ѣ) թաւ և լերկ նշաններով):

Ընթերցանութեան վարժութիւն:

1⁰. Կարդանք հանելուկը տպագրական տառերով:
 Գտէք այս շարժական տառերի մէջ այն ձայնաւորները,
 որ մեզ հարկաւոր են հանելուկը կարդալու համար:
 Գրեցէք թէ այդ ձայնաւորները և թէ ձեզ յայտնի բա-
 շաձայնները:

1⁰. 1⁰. Ահա մի և նոյն բաղաձայնների տպագրած
 տառերը. սա է «де», և այլն. ես սոցանից կը կազմեմ
 ամբողջ բառեր, իսկ դուք սովորեցէք թէ ինչպէս
 պէտք է նոյնը կարդաք:—Շարժական տառերով կազմում
 է՝ ѢДУ, СЛѢДУ, НѢТУ, КРОВИ.—Կամայ ձայնով կարդա-
 ցէք բառի ձայնաւորները, դարձեալ կամայ ձայնով կազ-
 մեցէք 1. վանկը, յետոյ՝ 2. վանկը, և երբ որ հաստատ
 գիտենաք թէ բառը գտել էք՝ այնուհետեւ իմ նշանը ստա-
 նալուսն պէս կարդացէք բարձր ձայնով ամբողջ բառը:
 Ահա օրինակ՝

(կամայ՝ Ѣ, у; у, ду. Ѣ—ду) բարձր՝ ոծւ,

(կամայ՝ Ѣ, у; Ѣ, лѢ, սռ; у, ду) բարձր՝ սռոծւ.

Մի քանի անգամ այսպիսի վարժութիւններ անե-
 լուց յետոյ՝ պատուիրել, որ բաց անեն դասագրքի
 «2» երեսը և կարդան «ЛОДКА» հանելուկը:

Սկզբում այս ընթերցումը անշուշտ կը լինի լոկ
 բառական ընթերցում և ոչ թէ ըստ իմաստի ընթերցա-
 նութիւն, ուստի այս մեքենայական գործը վերջացնել
 տալուց յետոյ, պէտք է աշակերտների ուշադրութիւնը
 դարձնել հանելուկի կետադրութեան վերայ: Առ այժմ
 բառական լինի հետեւեալ առաջնորդութիւնը.—Դուք այն
 բոլորը չէք կարդում: Ինչ որ տպագրուած է. ձեր գրքի
 մէջ իմ կարդալուն հետեւեցէք և լսեցէք թէ ես ինչպէս
 կը կարդամ: «ѢДУ»—знаѢ, «ѢДУ»—знаѢ, «СЛѢДУ»
 нѢтъ знака, «НѢТУ»—знаѢ, «РѢЖУ»—знаѢ, «РѢ-

жу» — знакъ, «крови, нѣтъ знака, «нѣту» — знакъ. Но эти знаки препинанія не всѣ одинаковы, тамъ есть: запятая, тире, точка запятая, точка. 1. *Հարկէ այս ամենը գրատախտակի վերայ գծագրած պէտք է ցոյց տրուի և մի քանի անգամ կրկնել տալ* — Я прочту снова: „Ѣду“ запятая, „Ѣду“ тире. „слѣду нѣту“ точка запятая, „рѣжу“ запятая, „рѣжу“ тире, крови нѣту“ точка. 2. *Լաւ կրկնել տալ*. Но эти знаки не читаются, ихъ слѣдуетъ при чтеніи принять во вниманіе. Слушайте какъ я прочту, замѣтьте гдѣ у меня остановка, гдѣ — нѣтъ, и гдѣ я понижаю голосъ. (Լաւ կարդացնել ստորակէտ — Հանգիստ առնել, բաժանման դիժ — աւելի երկար հանգիստ, միջակէտ — իջեցնել ձայն, վերջակէտ — իջեցնել և դադար):

2°. Հայոց և ռուսաց ստորակէտը մի և նոյն է, իսկ միջակէտը, բութը և վերջակէտը տարբեր են (համեմատել): Յիշեցնել անցեալ դասի բացականչական նշանը:

Յոյց տալ օրինակների զննութեամբ, թէ բառի մէջ որքան ձայնաւոր կայ, այնքան էլ վանկ կայ (սորա վերայ է հիմնուած մեր ընթերցանութեան եղանակը). միշտ պէտք է նկատել, թէ շեշտը որ վանկումն է:

3°. Կէտադրութեան նշաններ՝ , — ; . (!): Որքան ձայնաւոր, այնքան վանկ է բառի մէջ՝ ամենայն բառի շեշտը առանձին նկատելու է:

4°. Բայ անել դասագրքի 2-րդ եր. (2. ТЕКСТЪ ДЛЯ ЧТЕНІЯ). Որովհետեւ ընթերցանութիւնը հիմնուած է ձայնաւորները գտնելուն վերայ, այս անգամ էլ լաւ վարժեցնել ձայնաւորների ընթերցանութիւնը: Ապա կարելի է փորձել նա և մեքենայական ընթերցանութիւնը, այսինքն թէ կէտադրութիւնները անուանելով և թէ անձանցիմ տառերը գտնելով, ասելով թէ «անյայտ է»: Այս տեղ հարկաւ ընթերցանութիւնը շատ թերի կը լինի, քանի որ անձանցիմ տառեր կը պատահին, բայց բնագրի մէջ բաւական բառեր ևս կան, որոնք ամբողջապէս

կը կարդացուին (տես և 1. ТЕКСТЪ). Ժամանակով այդ թերութիւնը ինքնին կը վերանայ: Առ այժմ ընթերցանութեան ծանրութիւնը ձեռագրով է հաստատուում. ինչ որ աշակերտը գրում է, այն էլ իսկոյն կարդում է. տպագրածի ընթերցանութեան համար դեռ ևս վարժութիւններ են հարկաւոր:

Գրաւոր խնդիր՝ Հետեւեալ դասի համար գծերով ու կէտերով գրեցէք «дерево» (ծառ), իսկ այժմ այդ բառը լուծեցէք բանաւոր կերպով. ԵՆ ՏՈՒՄՆ 3 ՏՈՒՄՆ:

1. де, 2. ре, 3. во

1. СЛОГЪ: е, де; . . .

2. СЛОГЪ: е, ре; . . .

ВМѢСТѢ: де—ре; . . .

3. СЛОГЪ: о, во; . . .

ВМѢСТѢ: де—ре—во; . . .

ПОЛНОЕ СЛОВО: дерево.

3.

«Дерево»

Խօսքի վարժութիւն:

1°. Մենք պէտքէ սովորենք մի ուրիշ հանելուկ, Ի՞նչ էր անցեալ հանելուկը, ուսերէն պատասխանեցէք նա ինչո՞ւ նշանակում էր «մալոյկ»: Նս ձեզ ի՞նչ պատուիրեցի անցեալ անգամ գրելու (ստուգում է գրածը): Հիմի լսեցէք միւս հանելուկը. այն ի՞նչ է, որ գարունքին զուարթացնում է, ամառը հովացնում է, աշունքին սննդում է և ձմեռը տաքացնում: Այո՛, ծառ է: Ինչո՞ւ: — Կազմել այդ բառերից բառարան. որքան որ աշակերտները կարողանան:

1°. 1°. Բառերի պակասը լրացնում է վարժապետը
և սովորեցնում է միշտ գոյականի՝ ուղղականը, բայի
անորոշ եղանակը ասելով)։ Իսկ ապա և հանելուկը

Весной веселить, | Осенью питаетъ,
Лѣтомъ холодить, | Зимой согрѣваетъ.

Թէ հանելուկը լաւ սովորեցնել և թէ խօսակցութիւն-
ներով հետեւեալ բառերի ծանօթութիւն տալ՝ зеленая
листва, тѣнь, прохлада, пища, плоды, фрукты, печь,
топить, дрова.

2°. Весной веселить! кто?—Оно, дерево весе-
лить. когда?—Дерево веселить весной. Կոսկէս շարու-
նակել։ Дерево холодить и согреваетъ; почему? А
какъ оно питаетъ, веселить?—(Весна) она время
года...; онѣ времена года. Какіе мѣсяцы составляютъ
весну....

Լուծեցէք բոլոր բառերը և գտէք նոցա միջի հըն-
չիւնները, շեշտը։ Նոցա մէջ՝ в, с, н, л, т, р, д արդէն
յայտնի են, իսկ—м, х, з, г նոր են։ Весна, осень, зи-
ма—веселая, лѣто веселое, человекъ веселый.

Весной, зимой—

Весною, зимою (երկու ձևն էլ գործածական)։

3°. Նոր բառեր։ Նոցա շեշտը։ Երեք նախադա-
սութիւն վերջանում են ստորակէտի ձայնով։ վերջինը՝
վերջակէտի ձայնով։ Նոր հնչիւններ։ Веселый, ая, ое;
Весной—весною.

4°. Հայերէնից ռուսերէն բառեր (հնի կրկնու-
թեամբ)։ Յայտնի բառերով նախադասութիւններ կազ-
մել և թարգմանել տալ։ Զուարթ ծով, այծ, հաւ։ Կըր-
կնել հանելուկները և երգը։ Այս վերջինի մէջ գտնել
բաղաձայները։

Հետեւեալ դասին գրեցէք նոր հանելուկը տառերով.
մէջը «Ѣ» չը կայ։

Գրի վարժութիւն։

1°. Խնդիրը ստուգել։ Տարրական վարժութիւններ
(մանաւանդ м, х, з, л տառերի նկատմամբ, դարձեալ
տպաւորելով տառերի մասանց տեղը տողի մէջ)։ Բանա-
ւոր վերլուծութիւն բառերի։

1°. 1°. Գրաւոր վերլուծութիւն, նախ՝ ձայնաւոր-
ներ (н, е առանց պատուէր ստանալու չը գրեն) և կէ-
տադրութիւն։ Ապա այն բաղաձայները լրացնել որոնք
ծանօթ են, Յետոյ սովորեցնել նոր բաղաձայները։ Хд-
лодитъ, согреваетъ—«а» արտասանութեամբ։ Որպէս
զի նորը շատ չը շփոթէ, մինչև վերջնալը թաւ նշա-
նը (Ѣ) գործ չը զննել իսկ երբ որ բոլոր բաղաձայները
իրանց տեղերը գրուին, այնուհետև թող վարժապետը
կարդացնէ այն բառերը, որոնք բաղաձայնով են վերջա-
նում (веселитъ, лѣтомъ, холодитъ. питаетъ, согреваетъ),
և նոցա վերայ ինքը իր ձեռքով աւելացնէ թաւ նշանը,
ասելով թէ ուսուսաց լեզուի առանձին յատկութիւն է
այսպիսի նշանի գործածութիւնը։ Ինչ տառով սկսել
պէտք է տողը։

2°. Գրել նոր տառեր իրանց տարրական մասերից
հետզհետէ կազմելով, ապա և հին տառեր։ Գրել գլխա-
տառ՝ Ѣ, л, о, з։ Հմեմատել հայերէնը և ռուսերէնը Ѣ և Ѣ
նշանների նկատմամբ։ «Ѣ»-ով գրվում են՝ лѣто, вѣсто
(мѣсто), յիշել և հները։

Питать—питаетъ, согрѣвать—согрѣваетъ, (про)
хлѣбдаетъ—«Ѣ»-ով չեն գրուի։ Осень—թէ և բաղա-
ձայնով է վերջանում, բայց թաւ նշան չունի, այլ մի
ուրիշ նշան, որ կոչվում է լերկ (мягкій знаѣ). այնու-
հետև միշտ պէտք է նկատենք թէ որ բառը ինչ նշան
ունի։ Грѣтъ, вѣселить, холодить и т. д.

Նկատեցէք ինչ նշանով է գրվում «и» весной և
зимой բառերի մէջ։

Ամբողջ հանելուկի արտասանութիւնը ուշադրու-

Թեամբ քննեցէք, որ նորա համեմատ կէտադրութիւն գործ դնէնք (փորձել):

3⁰. Մենք սովորեցինք այս նոր բաղաձայների գրութիւն՝ М, х, з, в, н, — օ և օ տառեր չեն, այլ նշաններ բաղաձայն տառերի համար, որ նորա թաւ կամ լերկ արտասանուին:

«Б»; мѣто, ҫрѣто, тѣто (мѣто, сѣто, нѣто, ҫрѣто, тѣто, мѣто, сѣто, нѣто)

Весной, зимой (браткій знакъ)

«В» — Осень, ҫрѣто, веселѣто, холодуто, нѣто, топуто, тең, неч.

«Б» — Путаеѣ, соҫрѣаеѣ, топуто, прохл аҫаеѣ.

Холодуто, соҫрѣаеѣ.

Իւրաքանչիւր տող գլխատառով է սկսվում:

4⁰. Մանօք բառերի ուղղագրութիւն, որոնց մէջ որ «Ե» հնչիւն է լսվում: Թարգմանիր և գրիր՝ տաքացնել, տաքացնում է, զուարթացնել, զուարթացնում է: Հին բառերը գրել տալ (տ. դասագիրքը), որոնց մէջ նոր տառեր են պարունակվում: Գրեցէք ամբողջապէս և կէտադրութեամբ՝ երկու հանելուկները:

Միւս անգամի համար գրեցէք «Мѣто», նորա մէջ «Ե», հնչիւնը «В», -ով է գրվում, գրեցէք նմանապէս բոլոր յայտնի բառերը, որ «В», -ով ենք գրել:

Ընթերցանութեան վարժութիւն:

1⁰. Շարժական տառերի մէջ գտէք ձեզ ծանօթ բոլոր ձայնաւոր և բաղաձայն տառերը: Գրեցէք նոր սովորածները:

1⁰. 1⁰. Ահա դոցա համապատասխան տպագրածները: Գրեցէք մէջ էլ այսպէս տառեր են պատահում: Բաց արէք ձեր գրքի «2» երեսը և կարդացէք հանե-

լուկ «Дерево»: Նախ կարդացէք բառերը—ինչպէս որ անցեալ անգամ սովորեցիք, այսինքն լուռ ձայնով կազմեցէք, իսկ կազմածը արտասանեցէք բարձրաձայն: Կարդացէք 1. բառը... 2. բառը... 3. բառը... (Սխալ կարդացածը նորից կազմել վարժապետի օգնութեամբ և բարձրաձայն: Այս դէպքերում շատ օգտակար է շարժական տառերի գործածութիւնը այն նկատմամբ, որ նոցա կարելի է միաւորել և լուծել ցանկութեան համեմատ, մինչդեռ գիրքը ինչպէս տպագրուած է, այնպէս անփոփոխելի ևս մնում է):

2⁰. Այժմ նորից կարդացէք անուանելով կէտագրութիւններն ու գլխատառերը:

Իսկ այժմ կարդացէք առանց կէտագրութիւնները անուանելու, բայց նոցա նշանակութեան զօրութիւնը պահպանելով: (Եթէ լաւ չը կարդան, վարժապետը օրինակ է տալիս իւր ընթերցանութեամբ):

Նորից կարդում են, վարժապետը ուղղում է ուր որ հարկաւոր է և ինչ որ հարկաւոր է, բոլոր ուղղելքը բացատրվում է աշակերտներին ծանօթ տեղեկութեանց համեմատ, կամ նոր տեղեկութիւններ ևս տրվում են, միայն իմացնելով թէ նոքա նոր են:

3⁰. Վախճանական գեղեցիկ ընթերցումներ. Իւրաքանչիւր տող գրքի մէջ էլ գլխատառով է սկսվում:

4⁰. Յուշիկ ձայնով պատրաստել «СНѢГЪ» հանելուկի ընթերցումը և կարգաւ բարձրաձայն, վարժապետի բաղմամբ, այն տեղ անծանօթ հնչիւններ չեն պատահում: Նկատել, թէ կէտագրութիւնն էլ նոյն է, ինչ որ «Дерево» հանելուկի մէջ էր, գլխատառերի գործածութիւնը այս տեղ նոյնը չէ. երկրորդ ձև «Зимой, весной»:

Ընթերցանութեան մնացած հատուածում գտնել միայն ձայնաւորները, նոյնպէս և բաղաձայնները այն բառերում, որոնք կազմուած են ծանօթ տառերից:

Գրաւոր խնդիր՝
 { Зимой согрѣваетъ
 { Зимой грѣетъ
 { Зимой согрѣваетъ
 { Зимой грѣетъ

Այս տողերից իւրաքանչիւրի դէմ նշանակեցէք վանկերի
 թիւը գծերով (որով զուցէ մանուկները մի գաղափար
 ստանան, թէ մէկ ձեւը երկար է քան միւսը, իսկ ուրիշ
 անգամ կը հասկանան, թէ ոտանաւորի համար նշանա-
 կութիւն ունի երկար կամ կարճ ձեւի գործածութիւնը)։

4.

„Часы“

Խօսքի վարժութիւն։

1⁰. Վերլուծութիւնը նախընթաց խօսքի վարժու-
 թեան պէս, *)

1⁰. 1⁰. Համադրութիւնը — նոյնպէս։ Միայն այս
 տեղ օժանդակ բառերը սորա են՝ МОЛОТОКЪ, МАЯТНИКЪ,
 БАЛАЛАЙКА, КОЛЕСО, ВѢЧНО, НЕ ВѢЧНО.

2⁰. Զուգորդութիւնը նոյնպէս։ Համարել 1—12։
 Նոր հնչիւն՝ ձայնաւոր «Я» բաղաձայն «Ч» «В»։
 ЧАСЫ—«Ы» և ոչ «И», արտասանութիւնը նման է մեր «ը»
 հնչիւնին, բայց բոլորովին համապատասխան հնչիւն
 չունինք։

Ходить — յեշեցնել առաջուայ՝ ѣхать. Человѣкъ
 ходить, но не весь вѣкъ.

*) Այսուհետեւ իրաւունք ունինք երբեմն այսպէս
 համառօտել մեր նկատողութիւնները, բայց պէտք է
 զգուշացնենք որ չը լինի թէ գրաւոր վարժութիւնները
 խօսքի վարժութեան մէջ մտնեն, կամ ընդհակառակ
 այս երկու տեսակ վարժութիւնները ընթերցանութեան
 վարժութեան հետ շփոթուին, մինչդեռ դժբա թէպէտ
 և միեւնոյն նիւթով են զբաղուած, բայց գոցանից իւրա-
 քանչիւրը բոլորովին տարբեր սկզբունք ունի։

3⁰. Նոր բառեր. շեշտը, նոր հնչիւններ՝ Я—Ч, Ъ.
 Առաջանութիւն կէտադրութիւնը նախապատրաստելու
 համար вертутся-իջեցմամբ во весь вѣкъ-ամբարձմամբ,
 „а“ ցոյց է տալիս հակադրութիւն.

4⁰. Գործադրութիւնը նախընթացի պէս.

խնդիր՝ Գծերով և կէտերով գրել հանելուկը.

Գրի վարժութիւն։

1⁰ Վերլուծութիւնը նախընթացի պէս (այսինքն
 նախընթաց գրաւորի պէս)։

1⁰. 1⁰. Համադրութիւնը նոյնպէս, միայն թէ թաւ
 նշանը («Ѣ») գործ դնել հէնց սկզբից, «Ѣ»-ով 2 բառ՝
 Ѣмъ, челѣмъ. Վերջին բառի «а» արտասանութիւնը
 «О»-ով գրել, ЧАСЫ—«Ы» և ոչ «И» գրել, Բոլոր բայերը
 թաւ նշանով «Ѣ», իսկ նորա անորոշ եղանակները, ինչ
 պէս յայտնի է՝ լերկ նշանով։ Կէտադրութիւն՝ նոր է եր-
 կուկէտ (:) որ առաջուայ բաժանման գծի (—) նշանա-
 կութիւն ունի։

2⁰. Նոր տառեր՝ տարրական մասերով յաջորդա-
 բար կաղմել. Այժմեանի հետ կցել առաջուայ «нъ», «вѣ»,
 «жъ», «бъ», «Ѡ» («а», արտասանութեան տեղ)։

3⁰. Նոր տառեր՝ Я—Ч, Ъ.

Челѣмъ

Вѣмъ, челѣмъ

Весь

Часы

4⁰. Գործադրութիւնը նախընթացի պէս.

խնդիր՝ գրեցէք 1—12 թուանշանները։

Ընթերցանութեան վարժութիւն:

- 1°. Վերլուծութիւնը նախընթացի (ընթ. վար.) պէս:
- 1°. 1°. Համադրութիւնը նոյնպէս (կարդալ գրքի մէջ «Часы»).
- 2°. Զուգորդութիւնը նոյնպէս:
- 3°. Համակարգութիւնը նոյնպէս:
- 4°. Գործադրութիւնը նոյնպէս: Ամբողջապէս կարդալ միայն «И растеть ... и Вѣкъ протя, іахъ մնացածը յայտնի սահմանափակութեամբ:

5.

«Два ворона».

Խօսքի վարժութիւն:

1°. Այսուհետեւ վերնագրի ձեւը, հետեւապէս և վերլուծութիւնը՝ փոխում ենք:

Մինչև այժմ անորոշ վերնագիր էինք տալիս, դասին պատկեր որոշակի չէինք սահմանում (մի երգ, մի հանելուկ), որովհետեւ թէ աշակերտների մտաւոր պաշարը անբաւարար էր և թէ հանելուկների համար անյարմար կը լինէր ուրիշ տեսակ վերնագիրը: Վանոնաւոր ընթացքը պահանջում է, որ դասի հէնց սկզբից աշակերտները իմանան, թէ ինչի մասին պէտք է զբաղուի դասը, որպէս զի իրանց ուշքն ու միտքը և ունեցած բոլոր տեղեկութիւնները միայն այդ կողմը դարձնեն ամբողջապէս:

— Եւ մեզ մի փոքր ոտանաւոր կ'աւելն, չսոված ագռաւների մասին:— Ագռաւն է՝ կենդանի, թռչուն, կերակրւում է անշունչ դիակով, լէշով:— Դիակը կարող է լինել անասունի կամ սպանած մարդու. և ո՞վ գիտէ, գուցէ այդ անշունչ դիակը երբեմն մի քաջ մարդ է եղել և սարսափելի՝ թշնամիների համար:— Ինչպէս պէտք է հասկացնէ ագռաւը ագռաւին, թէ անօթի է. պէտք է

թռչէ նորա մօտ և աղաղակէ: Ինչ կ'ուզենայ ագռաւը ագռաւից իմանալ, թէ ո՞ր տեղ կարող են ճաշել:

(Հասկանալի է թէ վարժապետը աւելի աշակերտների պատասխաններով է իմանում այս բոլորը, քան ինքն է պատմում: ամենայն անգամ հարկաւոր բառերը մի առ մի ռսերէն հարցնում է և աշակերտների պատասխանածները գրատախտակի մի բաժնում է գրում: միւս բաժինը առ ժամանակ բաց թողնելով:— Այսպիսի դէպքերում մինչև այժմ գրատախտակը չէինք գործ դնում, որովհետեւ աշակերտները ոչ գրել գիտէին և ոչ կարդալ):

Ծանօթ	Անճամօթ
ворона	
голодный	
жующий	
нужа	
мертвый	
крякты	
узнаю	
обню	
обнюхиваю	

1°. 1°. Մի անգամ էլ կարդացնել և հարցնել ծանօթ բառերը:— Հիմի ես ձեզ կը պատմեմ ոտանաւորի բովանդակութիւնը (պատմում է ոչ թէ բնագրի ճիշտ բառացի կարգը պահպանելով, այլ ընտիր հայերէն ոճով, բայց այնպէս, որ առիթ ստանայ, պակաս բառերը լրացնելու):— Դուք տեսնում էք, որ մի քանի բառեր դարձեալ հարկաւոր են մեզ, որպէս զի հասկանալի ռուսերէն ոտանաւորը, (ինքն ասում է բառը՝ թարգմանում է և գրում է գրատախտակի մէջ բաց մնացած տեղում):

воронъ	богатырь
голодный	вмязъ
животное	врагъ
птица	супостатъ
мертвый	урызый
кримать	убитый
узнать	надалъ
обидъ	каркать
обидать	летать
	чистый
	поле
	снѣдать
	пробѣдаты
	отобѣдаты
	ракита

Լաւ հաստատել այս բառերը յիշողութեան մէջ:

—Այժմ ուշագիր եղէք արդեօք կը հասկանա՞ք այս ոտանաւորը (երկու անգամ գեղեցիկ արտասանութեամբ ասում է ոտանաւորը): Ես ձեզ դարձեալ մաս մաս կ'սեմ: Իսկ դուք կրկնելուց յետոյ՝ թարգմանեցէք:

Воронъ къ ворону летить,

Воронъ ворону кричитъ:

Մի քանի անգամ իրանց ասել է աալիս անգիր, թէ առանձին և թէ խմբովն, ապա պատուիրում է թարգմանել: սխալը ուղղում է և անգիր արածը դարձեալ կրկնել է տալիս, պահանջելով շնորհալի արտասանութիւն:—

Վարժապետը դարձեալ գլխից սկսելով շարունակում է երկու տող ևս վերան աւելացնելով: Յետոյ այդ երկու տողը կրկնում է և նոցա սովորեցնում է նոյն կարգով:

Воронъ, гдѣ бы намъ отобѣдать?

Какъ бы намъ о томъ провѣдать?

Մի և նոյն կերպ այս կտորն էլ վարժեցնելով՝ վարժապետը կրկնել է տալիս բոլոր չորս տողը գլխից: Այսպէս շարունակել մինչև վերջը, միշտ նոր կտորի հետ բոլոր նախընթացը հետը կցել տալով:

2⁰. Այնպիսի հարցմունքներ առաջարկել, որ մօտաւորապէս հետեւեալ պատասխանները ստացուին (ոչս ունինք, այն կանոնը չէ մոռացուել, թէ խօսակցութիւնները միշտ ռսերէն պէտք է լինին, իսկ հայերէնի օժանդակութեան առանց հարկի չը պէտք է դիմել):—Մենք գիտենք հետեւեալ կենդանեաց անուններ, կով, խոզ, այծ, ոչխար, ձի, հնդուհաւ, սագ, հաւ, ագռաւ. նոցանից թռչուններ են...—Ագռաւը ընտանի կենդանի չէ, գիշակեր է, նա կերակրվում է գէշով: մեր ագռաւները պատրաստութիւն են տեսնում ուտել սպանած գիւցազնին. նոքա երկու են, մինը ասում է... միւսը ասում է...—Մի ագռաւ թռչում է միւսի մօտ և աղաղակում է... սա պատասխանում է նորան...—Ագռաւը կռկռում է, այս նշանակում է՝ չար բան գուշակել: Ագռաւը միայն բոթ կարող է բերել. նա միշտ գերեզմանների վերայ է նստած, կամ ուր որ մահ և սպանութիւն է: Նա նախանձոտ և ագահ աչքեր ունի, ուզում է ամենայն ինչ լափել: Այն քաջը, որ թշնամեաց սարսափ է եղել, մահուանից յետոյ ագռաւի կերակուր է դառնում: և այլն:—

Վերլուծել տալ բառերի հնչիւնները և համոզեցնել, թէ նոցա մէջ անծանօթ հնչիւն չի պատահում:*)

*) Մի անգամ ընդ միշտ յիշեցնում ենք, որ եթէ աշակերտները շփոթում են, Ն, Ս, —П, Д, —Т, Г, —Х, և ուրիշ հնչիւնների արտասանութիւնը (իսկ յետոյ և գրութիւնը), որ նորավարժների համար անխուսափելի է, —անշուշտ պէտք է այդպիսի հնչիւններով բառերը իւրաքանչիւր յօգուածում խմբաւոր վարժեցնել տալ: (տես վերջը գրութեան համար առաջարկած վարժութիւնները):

Մի անգամ էլ ասեցնել ամբողջ ոտանաւորը և ուշադրութիւն դարձնել տալ թէ իւրաքանչիւր երկու յաջորդող տողերը ինչ տեսակ վանկերով են վերջանում: (Բանաստեղծութեան ձևի մասին առ այժմ այսքան ծանօթութիւնն էլ բաւական համարել):

Կէտադրութեան նախապատրաստութիւն՝ Առաջին երկու տողը պատմական է, ուր իմանում ենք թէ ագռաւ ագռաւին մօտենալով մի բան է ասում: „ЛЕТИТЬ“, — հանգիստ, „ВРИЧИТЬ“, — իջեցնել ձայնը, որպէս զէյտոյ լսենք, թէ նա ինչ է աղաղակում: 3-րդ և 4-րդ տողերը ագռաւի բուն խօսքերն են և որովհետեւ երկու անգամ հարց է տալիս, երկու անգամ էլ ձայնը հարցմունքի եղանակ պէտք է ունենայ: 5-րդ տողը 2-րդ պէս, ուրեմն «ОТВѢТЬ», — ձայնը իջեցնելով ասել: 6-րդ վճռական պատասխան է, ուստի „ОБѢДЬ“, — վճռական շեշտ պիտի ունենայ, իսկ 7-րդ և 8-րդ տողերը անբաժան պիտի ասուին, որովհետեւ նոցանով ագռաւը իւր գիտեցածն է պատմում: «УДОЙ», — վերջին բառն է, ուստի վերջաւորութեան և դադարման ձայն պիտի ստանայ: (Ի հարկէ այս ամենը աւելի հայերէն պէտք է ասուի, այն ևս որպէս առանձին կտորների քննութեան արդիւնք, և մեծ մասով պէտք է կատարելի վարժապետի առաջնորդութեամբ և համապատասխան կտորի սիրուն արտասանութեամբ: Այս ամենը ուժով և կապով յետ պատմել տալը դժուար կը թուի աշակերտին, գոհ պէտք է լինել, եթէ կտոր կտոր ուղիղ կարդալով և հարևանցի պատասխաններ տալով նա ապացունանէ, թէ էութիւնը հասկանալի է):

3°. Սերտածը ընտիր արտասանութեամբ ամբողջապէս ասել: Արձնք են նոր բառեր:

4°. Հայերէնից ռուսերէն բառեր: Այս և անցեալ դասերի բառերով հայերէն նախադասութիւններ առաջարկել թարգմանելու: Կրկնել բոլոր սերտածները, մի և նոյն ժամանակ այնպիսի հարցմունքների պատասխանը

առնելով, որով պէտք է փորձուի, թէ անցած բոլոր վարժութիւններից արդեօք որքան արդիւնք է մնացել աշակերտների յիշողութեան մէջ:

Խնդիր՝ Հետեւեալ անգամի համար սիրուն գրեցէք տառերը այս 5 կարգերով, իսկ այժմ արտագրեցէք:

- 1) О, Ю, А, Ъ, Ь, Ы, Ь, Е, С, В, Д, Ы, Ф, Н, І, Л, М, Ж, Э, Ч, Х;
- 2) П, Т, У, Ф, З;
- 3) Г, И, Ш, Щ, Ц, Р, У, П, Х, К;
- 4) Ж, К, Ц, Ш;
- 5) Ы, Ь, Е, Э, О,

Գրի վարժութիւն:

1°. Քննել անցեալ խնդրի կատարումը, և վարժեցնել այն՝ ինչ որ աւելի թերի է կատարուած:

1°. 1°. Անցեալ դասից դուք գիտէք, որ նոր հընչին չը կայ մեր ոտանաւորի մէջ, ուրեմն այս անգամ էլ ոչ ինչ նոր տառ չը պէտք է գրենք. բոլորը արդէն ծանօթ է ձեզ:

Վերլուծեցէք հնչիւնները՝ воронъ, къ ворону *) летить (кто?), гдѣ бы, о томъ, обѣдѣ, отобѣдать (այս տեղ չի հարցնուի «кто?» անորոշ է), провѣдать (նոյնպէս), въ отвѣтъ, будетъ (кто?), въ полѣ, подѣ раки-той, богатырь, лежитъ (кто?) — Իւրաքանչիւր բառը վերլուծել տալուց յետոյ՝ գրել տալ: Վերլուծութիւնը մեր սովորական ձևով, այսինքն արտասանել ամբողջ բառը՝

Воронъ — 2 слога, 1 слогъ: во, 2. слогъ: ронъ;

*) Արտասանութեամբ նախադրութիւնն ու գոյականը անբաժան են, ուստի պէտք չէ նախ «къ» և ապա «ворону» վերլուծել տալ, այլ միասին, բայց յետոյ պէտք է սովորեցնել և այն, թէ դոքա բաժանաբար են գրվում:

արևան. 1. վանկը ԵՐՈ? յետոյ գրել՝ օ, ԵՐՈ
 2. րօն; (տեղ. ՅՆ.) օ, օն, րօն
 ԵՐՈ—րօն
 ԵՐՈՆ

Եւ օրհնէ—2 յօղ, 1. յօղ: ԵՐ օր, 2 յօղ: ԵՐԻ;
 ԵՐ օր (նիշէս «օ» ըզմէն յ յեղ. ՅՆ.) օ, օր, օր
 ԵՐԻ («Ի» յեղ. ՅՆ.)

ն. նմ, օնմ
 օր օր—օնմ
 օր օրհնմ

Լեւիտ—(օն լեւիտ յաճ օրհնէն) 2 յօղ, 1.
 յօղ: ԼԵ. 2. յօղ: ԼԻՒ

ԼԵ;
 ԼԻՒ; (տեղ. ՅՆ.)
 Լ, ԼԵ
 Լ, Լմ, Լմմ
 ԼԵ—Լմմ
 ԼԵՒԻՒՄ

Սրբաւոր—(ն յօրհնէն) 3 յօղ,

1. յօղ: ՍՐ, 2. յօղ: ՍԲ, 3. յօղ: ԼԻՒ;
 ՍՐ («օ»)
 ՍԲ («Ի»)
 ԼԻՒ («Լ»)
 ԼԵ, ԼԵ
 Լ, Լմ, Լմմ
 ՍՐ—ԼԵ
 Լ, Լմ, Լմմ
 ՍՐ—ԼԵ—ԼԻՒ
 ՍՐԵՒԻՒՄ

Եւ յապէս մաս մաս գրել տալու նպատակը ի հարկէ
 այն պէտք է լինի որ գրութեան հաստատուն հիմք
 գրութի ըստ այն էլ չը պէտք է մոռանալ որ վերջի վեր-
 ջոյ աշակերտները արագագրութեան պէտք է ընտելա-
 (նան: Ուստի մի և նոյն բառերը նորից պէտք է գրեն և
 համառօտ ձեռով ևս ձեռքներն, հետեւեալ կերպով:

Բառը վանկերի կամաց ձայնով բաժանելուց յետոյ
 ԵՐՈ—ՐՈՆԻ առաջին վանկի ձայնաւորը ու միւս հնչիւննե-
 րը դարձեալ նոյն ձայնով կազմելով (ԵՐՈ; Օ, ԵՐՈ), պէտք է
 գրել «ԵՐՈ» այսպէս էլ միւս կէտի գրութիւնը մտքում
 պատրաստելուց յետոյ նոյնը կից առաջին կիտին գրվում է
 և ամբողջ բառը լրիւ ձեռնում է («ԵՐ ՐՈՆ»):

Կամաց ասել՝ ԵՐՈ; Օ, ԵՐՈ, . . .
 ՐՈՆ; (տեղ. ՅՆ.) Օ, ՕՆ, ՐՈՆ . . .
 . . .
 . . .
 . . .
 . . .
 . . .

Գրել՝ ԵՐՈՆ

Կամաց ասել՝ ՍՐ; (Երկա «օ») Օ, ՐՕ, ՍՐ.
 ՍԲ, (Երկա «Ի») Ի, ՍԲ, . . .
 ԼԻՒ; (Երկա ՅՆ.) Լ, ԼԻ, ԼԻՒ . . .
 . . .
 . . .
 . . .

Գրել՝ ՍՐԵՒԻՒՄ

Եւ վերջապէս ուղղակի գրել տալ ամբողջ բառը
 (ԵՐՈՆ ՍՐԵՒԻՒՄ, և այլն) յառաջագոյն ասել տալով
 այս կամ այն տառի ուղղագրութիւնը: (Երկա հա-
 մառօտ գրութիւնը այս տեղ յիշատակեցինք միայն վե-
 րեւի նկարագրութիւնը կիսատ չը թողնելու համար, իսկ
 նոյն իսկ վարժութիւնը պէտք է կատարուի զուգորդու-
 թեան աստիճանում, ուր և կրկին կը յիշատակենք մի
 և նոյնը):

Ուրեմն նախ քան գրելը միշտ պէտք է ամենայն
 բառի վանկերում հաշիւ տրուի, թէ որք թաւ և որք
 լեւրկ նշանով է գրվում, որք բաժանած և որք անբա-
 ժան, որք «Ի»-ով, որք «Ե»-ով, որք «Յ»-ով, որք «Օ»-ով.
 Սկզբներում այս վարժութիւնը շատ ծանր կ'առաջանայ,
 քանի որ աշակերտները անվարժ կը լինին արագապէս
 գործադրելու իրանց ծանօթութիւնները: Ուրեմն մեծ
 մասով վարժապետը ինքը պէտք է վրայ բերէ և չը
 թողնէ, որ աշակերտները երկար ժամանակ անայտու-
 թեան մէջ խարխափեն: Համագրութիւնից յետոյ զու-
 գորդութեան, համակարգութեան և գործադրութեան աս-
 տիճանները հէնց նորա համար են, որ վարժապետի սկզբ-

նապէս վրայ բերածը—վերջապէս աշակերտի յիակատար սեփականութիւն գտնայ, Բայց և այնպէս աշխատելու է, որ համադրութեան աստիճանում աշակերտների արած քայլերը, թէ և դանդաղ՝ այլ հաստատուն լինին, Հենց այս պատճառով հարկաւոր է, որ աշակերտները միասին աշխատեն, յետուառջ չը գնան, և որ սխալ կամ շփոթ գրածը ջնջել տալուց յետոյ՝ ուղիղը կրկին և դարձեալ կրկին անգամ գրեն, մինչև որ էլ տարակոյս չը մնայ ուղիղ գրութեան մասին: Ով որ այս մասում սկզբներում անփոյթ գտնուի, նա յետոյ շատ բան կունենայ քաւելու, գուցէ և շատ բան անգառնալի զոհուած:

2°. Գտէք թէ ոտանաւորի մէջ որ բառերը ունին թանձր, լերկ նշան, որոնք գրվում են բաժանած, «ո» «ն» «ն» «ո» տառով: Նախընթաց դասերից էլ այդ խմբերի բառերը յիշեցէք:

Համեմատեցէք 1, 2, և 5 տողերը և տեսէք թէ նոցանում որ տեղ ասուած է 5 «Ворону» և որ տեղ «Къ Ворону».

Արտասանութեամբ իմացէք որ տեղերում պէտք է կէտադրութեան նշաններ, և որպիսիք.—Հարցականը, դրուինչակերտները և բաժանման գիծը այսպէս են գրվում (? , « , —): Կարելի էր երկրորդ ագուաւի պատասխանն էլ չակերտների մէջ ամփոփել. — Գրեցէք միայն այն բառերը, որոնց կից որ նշաններ պէտք է լինին, իրանց համապատասխան նշաններով:

Ոտանաւորի իւրաքանչիւր տողը սկսվում է գլխատառով. որ բառերը այդպիսի տառով պէտք է գրուին ... Բրբան գլխատառ պէտք է սովորենք: (1, 2, 3, 5, 7 տողերը տմէքը ունին «В», միւսներում «К» «З» «Б»): Վարժել այս տառերի գրութիւնը:

«Къ Ворону» — սխալ կը լինէր, եթէ գրէինք «Къ ворону» կամ «Кворону»:

Համեմատեցէք՝ «ո»-ն «про»-ն «об»-ն:

— «от»-ն «до»-ն (արտոն—արտոն); իսկ յետոյ՝ «ո»-ն «но»:

Թելադրութեամբ գրելու արուեստը, խիստ դժուար արուեստ է, և որպէս զի նա արդիւնաւոր կերպով կատարուի՝ նորա հիմքը ամենամեծ խնամքով էլ պէտք է հաստատուի. Վերև երբ որ սովորեցրինք, թէ բառի իւրանքանչիւր վանկը քննելով, պէտք է գրուի, այսինքն որ ոչ մի կարծիքաւոր նշան կամ տառ չը գրենք, մինչև որ ստուգութեամբ չիմանանք նորա իսկական գրութիւնը — դա էր թելադրութեան բուն հիմքը, և մանաւանդ սրա համառօտ ձևը, որ և աշակերտներին մօտաւորապէս այսպէս պէտք է հասկացնել. — պէտք է մի և նոյն բառերը նոր ի նորոյ գրենք, բայց համառօտ ձևով: Գրենք «про»-ն. Կիսաձայն ինձ հետ միասին ասացէք՝ «про—въ—дате»; «про» (сѣдываетъ писать «о»): «о, ро, про»; բարձր ձայնով՝ про. և իսկոյն գրեցէք միայն 1. վանկը «про», այսպէս (գրումէ գրատախտակի վերայ), Յետոյ դարձեալ կես ձայնով՝ «въ» (сѣдываетъ писать вѣ) «ѣ, вѣ», բարձր ձայնով՝ вѣ; ինչ որ առաջ գրել էիք, նորա շարունակութեամբ կից գրեցէք 2. վանկը՝ «о» (գրի մէջ կը ձևանայ՝ «про»): Կարգացէք գրածը՝ провѣ. վերջապէս դարձեալ կիսաձայն՝ «дате» (мят. з) «а, ате, дате»; բարձր՝ дате, կիսատ գրերը լրացնելով, գրեցէք և 3. վանկը՝ «оу» (գրի մէջ վախճանապէս կը ձևանայ՝ «про»): Կարգացէք գրածը՝ провѣдате — Համառօտ գրութեան ժամանակ գրում ենք միայն նոյն իսկ վախճանական բառը 3 նուագով (վանկերի թուի համեմատ), բայց անպատճառ արտասանում ենք բոլորը ինչ որ ընդարձակ գրութեան ժամանակ գրում էինք, որպէս զի գրութեան մէջ ոչ մի սխալ չը սպառնայ: Այս օրինակով պէտք է գրուին միւս բառերը ևս:

3°. «о»: «о», «о», «о», «о», «о», «о» (о, о, о, о, о, о);

«э»: «э», «э», «э», «э», «э», «э» (э, э, э, э, э, э);

«е»: «е», «е», «е», «е», «е», «е» (е, е, е, е, е, е);

Раздѣльно. кѣ ворону, о томъ, въ отвѣтъ, въ помя, подѣ ракутой; — ишь бы;

кѣ, о, въ, подѣ — предлоги; бы — союзъ.

«й»: ой, па пр. — ракутой.

обидѣ — корень, *отобидать* — производное слово.

Каждая строка начинается заглавной буквой (стихотворная форма). Мы написали: В, К, З, Б. загл. букв.

1. строка начинается запятою. 2. и 5, — двоеточіемъ, 3. и 4. — вопросительнымъ знакомъ. 6. — точкою запят. 7. — никакимъ, 8. — точкою; сверхъ этого въ 3. строку — «воронъ» съ запятою, 3. и 4. строки въ ковычкахъ, 6. начинается знакомъ тире.

4°. 264 յայտնի է մեր ոտանաւորի ուղղագրութիւնն ու կէտագրութիւնը. առաջին մասը ես կը թելագրեմ, իսկ դուք գրեցէք անսխալ և կէտագրութեամբ: (Վարժապետը գեղեցիկ առողջանութեամբ արտասանում է առաջին չորս տողը, յետոյ միայն առաջին տողը: Ապա աշակերտները գրում են առաջին տողը: Այս պէտք կանոն դառնայ մի անգամ ընդ միշտ. և ոչ երբեք չը թելագրել մեր բառեր և նշաններ, այլ լիակատար միտք և իմաստ:

Յայտնի է թէ մանուկները ինչպէս պէտք է գրեն. նորա արտասանում են՝ «Во—ронъ», во (загл. бук.) о, во, ապա գրում են՝ Во—арм. ронъ (тверд. зн.) о, онъ, ронъ, ապա լրացնում են գրչով ронъ, և կարդում են ամբողջը. արմ. «Ѣ во—ро—ну», Ѣ во (разд. твд.зн.) о, во Ѣ, во սկսում են գրել՝ кѣ. во,—арм. «ро» о, ро, շարունակում են գիրը՝ ро, կարդում են՝ Ѣ воро, արմ. «ну» у, ну. աւարտում են գիրը՝ ну, կարդում են՝ Ѣ ворону. Ուր որ նշան կայ այն էլ հետը առնում են, զոր օր. летить բառի վերջին վանկը՝ «ТИТЬ» (твер. зн. запятая) и ить, тить, գրում են тит и կէտն էլ (і) հետը: — Ապա վարժապետը պատուիրում է, որ

գրածը ուշադրութեամբ կարդան գլխից և նկատեն իրանց սխալները, և աշակերտները, յայտնելով այդպիսիները, նորա առաջնորդութեամբ սրբագրում են: Վերջապէս աշակերտները պատուէր են ստանում, որ բարձրաձայն միասին կարդան իրանց գրածը մի քանի անգամ:

Խնդիր՝ Տանը գրքով ստուգեցէք ձեր գրածը, և եթէ սխալ գտնէք, չուղղէք, այլ նշանակեցէք ստորագծելով:

Ընթերցանութեան վարժուրիւն:

1°. Շարժական տառերով կազմվում են մի և նոյն բառերը, ինչ որ անցեալ անգամ գրուեցան: Ի հարկէ նախ պէտք է շարունակ վանկերի ձայնաւորները, ապա և ամբողջ վանկերը իրանց բաղաձայններով: Այդպէս կազմածը կարդում են վանկ վանկ և ամբողջ բառը, մի քանի անգամ:

Եթէ այնուհետեւ վարժապետը ստուգէ, թէ աշակերտները արդեօք ինչպէս են կատարել իրանց անցեալ անգամ պատուիրած գրաւոր կրթութիւնը, անշուշտ կը տեսնէ, որ թերութիւններ չատ կան: Իրրով ստուգելը կամ որ մի և նոյն բան է՝ զրբից արտագրելը, նոյնպէս մեծ և կարեւոր արուեստ է փոքր աշակերտների ոյժերի համար, ուստի և վարժապետը նկատելով նոցա, թէ լաւ չեն կատարել պատուէրը, ասում է, թէ այժմ ահա պէտք է սովորեն գրբից օգուտ քաղելը, երբ որ կամ թելագրածը վերաստուգում են կամ գրբից արտագրում են:

1°. 1°. Բաց արէք զստագրքի « 5 » եր. և կարդացէք „Два ворона“, 1. բառը... 2... 3... (յայտնի է որ յուշիկ ձայնով վանկերը պէտք է կազմունին ձայնաւորների հիման վերայ և ապա բարձրաձայն կարգացուի նոյն իսկ բառը):

Կարգացէք ամբողջ բառերը հետը անուանելով նաև նշանները (ամենայն բառ՝ հանգստեամբ, որպէս զէ ժամանակ տրուի պատուէրը ուշիմութեամբ կատարելու):

Կարգացէք մի անգամ էլ, առանց անուանելու նշանները, բայց այնպիսի առողջանութեամբ, որ նոցա զօրութիւնը երևայ:

2⁰. Աշակերտները իւրաքանչիւր բառը գրքի մէջ կարգալիս՝ կարևոր նկատողութիւններ են անում բացասական ձևով՝ թէ ուղղագրութեան և թէ կէտադրութեան նկատմամբ, այսինքն թէ որ բառում ինչ սխալից պէտք է զգուշանալ, «Воронѣ», Во—սխալ է նոտր տառով սկսելը. ронѣ—սխալ է «ѣ» (Աշակերտներին պէտք է սովորեցնել, որ նշանակեն ճշմարիտ հաւանական եղած սխալանաց դէպքերը, որոնք բնականաբար կարող են ծագել աշակերտաց տակաւին անվարժութեան և նոցա պակասաւոր ծանօթութեան պատճառով և ոչ թէ անուշիմութեան դէպքերը, որ և ուղղակի յիմարութիւն պիտի կոչուին. զօր օր. յիմարութիւն է ժամավաճառ լինիլ՝ այսպիսի նկատողութիւններ անելով, թէ «П»-ի տեղ «Р» տառ գրելը սխալ է, և այլն): «Ѣ ВОРОНУ», «Ѣ ВО»—սխալ է միաւորած գրութիւնը (слитное писаніе) և «Ѣ» կամ բոլորովին առանց նշանի գրութիւնը. «ро—ну» ոչ ինչ չը կայ նկատելու. «летитѣ» «ле»—ոչ ինչ... «титѣ»—սխալ է «Ѣ» և առանց ստորակէտի գրութիւնը, և այլն:

Մի նոյն ուղղագրութիւնը և կէտադրութիւնը նորից բացատրել դրական կերպով. «Воронѣ», «Во»—գլխատառ. «ронѣ» թաւ նշան. «Ѣ ВОРОНУ» «Ѣ ВО» բաժանուած և թուանշան, «ро—ну» յայտնի է և այլն: Աշակերտները շատ բան կը խառնաշփոթեն և աւելորդ բան էլ շատ կ'սեն, ուստի լաւ պէտք է դիտել նոցա պատասխանները:

3⁰ Կանոնաւոր բացատրութիւն ոտանաւորի ամբողջ ուղղագրութեան, անուանելով բոլոր կէտադրութիւնները:

4⁰ Անցեալ անբամ դուք գրեցիք ոտանաւորի կէսը թելաթրութեամբ, այս օր գրքից արտագրեցիք իմ առաջ միւս կէսը:

—Առաջին տողը արտագրենք միասին. (Վարժապետը գիրքը ձեռին կէս ձայնով կարդում է աշակերտների հետ ի միասին. Воронѣ воронѣ ѣ отенѣ; Воронѣ, Во, загл. бук. — о, Во).—Ես կը գրեմ գրատախտակի վերայ, իսկ դուք տետրակում՝ Во... արդեօք դուք էլ գլխատառ գրեցիք, ինչպէս ես.—Շարունակում եմ (կարդում են՝ ронѣ, тверд. зн, о, онѣ, ронѣ) առաջուայ գրածի վերայ կցենք ронѣ; կարդանք՝ Воронѣ. Այժմ մի անգամ էլ ստուգենք, արդեօք ուղիղ ենք գրել—գլխատառ և թաւ նշան. ես սխալ չունիմ իսկ դուք... և այլն. Արտագրութեան վերջը, մի անգամ էլ լռիկ ստուգում են գրքով, ապա կարդում են բարձրաձայն խմբով:

Խնդիր՝ Տանը նորից ստուգեցէք ձեր գրած ամբողջ ոտանաւորը, թէ թելադրած և թէ արտագրած մասը, սխալների տակը գծեցէք:

Յետոյ գրքից արտագրեցէք հանելուկ «ОНѢГѢ», բայց ոտանաւորի ձևով, ուրեմն գլխատառերով. նորա մէջ բացի «Ѣ» գլխատառի, որ դուք արդէն գրել գիտէք, միւսները պէտք է գրել ճիշտ նոտր տառերի ձևով, միայն աւելի խոշոր չափով:

Մի կարեւոր նկատողութիւն: Վարժապետի պատուերով աշակերտի կատարած գրաւոր աշխատութիւնը՝ առանց ստուգելու թողնելը՝ մեծ յանցանք է, որովհետեւ երբ որ աշակերտը տեսնում է, թէ իւր աշխատանքը զուր է անցնում, նա իրաւունք է ստանում այնուհետեւ ձախ ձեռքով գործ տեսնել և անուշագիր լինել, Բայց

որպէս զի ստուգագործութիւնը արդիւնաւէտ լինի՝ հարկաւոր է որ նա կատարուի ժամանակի քիչ կորստեամբ և որչափ որ հնար է նոյն իսկ աշակերտի օգնութեամբ, որը որ թերի է կատարել իւր գործը։ Այս նպատակի համար մենք առաջարկում ենք հետեւեալ հնարը։

Վարժապետը աշակերտների տետրակները քննելուց յետոյ՝ կազմում է հետեւեալ տախտակը, ուր պատկերացած են նոցա բոլոր սխալները զանազան պայմանական նշաններով։ Ենթադրենք թէ

նշան (*) ցուցանում է գլխատառի սխալ։

» (·) » միաւորեալ կամ բաժանեալ

գրութեան սխալ։ (եթէ վարժապետը ուզում է ուրիշ նշաններ ևս կարող է ունենալ)։ տառերը և կէտագրութիւնները ինքնին ցոյց են տալիս, թէ ինչ սխալ են նշանակում իսկ առաջին սխալներէն էլ այն բառերն են շարուած, որոնք սր սխալ են գրուել։

№ աշկ. քստ ցուցակի	1.	7.	10.	14	15.	19	21	7 աշ. սխալ. են գրել
Воронъ	*		*	*	Б			4-ին է սխալը այս բառը
богатѣе	о	о		о	и	о	и	6 » »
иди бы	и			и	и	·		3 » »
«Воронъ,	с	,		с	,			3 » »
	4 սխալ է այս աշ.	2	1	8	2	2	1	

Այս տախտակը ոչ միայն ցոյց է տալիս, թէ որ աշակերտը ի՞նչ և որքան սխալ է արել *), թէ որ բա-

*) Համար 14. ութը սխալ է արել (գլխատառի փոխարէն փոքր տառ է գրել՝ մոռացել է չափերը և ստորակէտը, ուղիղ չէ գրել 0, И, Б տառերը, փոխանակ բաժանմամբ գրելու, միաւորած է գրել)։

ուր նոքա աւելի սխալ են գրում**), և թէ ուրեմն աշակերտներից որը աւելի կարօտ է վարժապետի օգնութեան ***) և ապագայում որ բաներում աւելի կարելոր է վարժեցնել թէ դորան ****) և թէ առհասարակ դաստան բազմութիւնը—այլ և դա կարող է շատ կարճեցնել վերաստուգութեան ժամանակը, բայց այնպէս որ սխալ գրողներից ամենքը կարողանան իմանալ իւրեանց բոլոր սխալները, հետեւապէս և ուղղեն։

Վարժապետը այսպէս է գործ դնում այդ տախտակը։ Նա բաց է անել տալիս գիրքը և հարցնում է աշակերտներից, թէ այս ինչ բառում ի՞նչ հանգամանք աւելի պէտք է նկատուի, որպէս զի այնուհետեւ անսրբալ գրուի. զոր օր. «Воронъ» բառի մէջ՝ գլխատառ և թաւ նշան։ Սպա դառնում է դէպի նոցա, թէ ո՞վ նոցանից այդ բառը սխալ է գրել (ենթադրւում է թէ վարժապետը արդէն տետրակները վերագործել է իւրեանց տէրերին)։ Այս հարցմունքից յետոյ ոմանք աշակերտներից ձայն չեն հանում՝ կամ ուշադրութեամբ չը քննելով իրանց գրութիւնը, կամ յամառելով և չարուր թիւն անելով կամ նաեւ ամաչելով՝ թէ չը լինի որ պզտիկանան իւրեանց ընկերակիցների աչքում։ Ահա այս տեղ կ'երևայ մեր աղիւսակի օգտաւէտութիւնը. իսկոյն հրաւիրում են քստ ցուցակի № 1, 10, 14 և 15 աշակերտները (որոնցից 3-ը գլխատառ են մոռացել, մինը՝ թաւ նշանը), որ սրբագրեն իրանց սխալ գրածը։ Եւ անտարակոյս այսքան հոգսն ու ուշադրութիւնը՝ հետզհետէ կը բուժէ այն ամեն կարգի աշակերտներին, որոնց որ մենք վերեւ թուեցինք։

**) «БОГАТЫРЬ» բառը.

***) Ի հարկէ նոյն № 14. յետոյ № 1.

****) Համ. 14. միշտ սխալ է գրում «И», քանի որ այդ պատահում է. իսկ առհասարակ աւելի պէտք է վարժեցնել «БОГАТЫРЬ» բառը։

«Воробышекъ»

Խօսքի վարժուքիւն:

1°, Մենք պէտք է ուսանենք մի պարերգ (ХОРОВОДНАЯ ПѢСНЯ), թէ ինչպէս ճնճղուկը տնազ է անում զանազան մարդկանց: Ինքնին հասկանալի է, որ եթէ այսպէս սահմանած դասի նպատակը՝ աշակերտաց ոյժերից բարձր լինի, կարելի է նոյնը մասերի բաժանել կամ աւելի ընդհանրացած ձևով արտայայտել, և այնուհետև որքան որ դասը առաջ գնայ (որքան որ վերլուծական տեղեկութիւնները բազմանան) այնքան աւելի մասնաւոր կերպով որոշել զոր օր. հետեւեալ յաջորդութեամբ՝ Երգ ճնճղուկի մասին, երգ մի ճնճղուկի մասին՝ որ զանազան մարդկանց տնազ է անում: պարերգ մի ճնճղուկի մասին՝ որ... Մենք սկզբնորումն էլ շատ անգամ այսպէս ենք արել:—Ի՞նչ գիտէք ճնճղուկի մասին. արդեօք վախենում է մարդկանցից. ոչ, երբ որ սոված է, միշտ աւելի և աւելի մերձենում է նոցա բնակարաններին. մինչև իսկ նոցա ներկայութեան ժամանակ. ի՞նչպիսի շարժումներ է անում նա, երբ որ կերակուր է փնտռում իւր համար. նա անընդհատ աջ ու ձախ շրջում է իւր գլուխը, անդադար ուտոստում է, տեղից տեղ թռչկոտելով:—Ահա նոցա այս շարժականութիւնը երգչին գաղափար է տուել իրր թէ ճնճղուկը շնորհ ունի շրջապատող մարդկանց տնազ անել, նոցա ձևերը առնել և ծաղրել նոցա:—Պուք գիտէք, որ ամենայն երգ միատեսակ չի երգվում. երգում են մենակ... խմբով, շրջան կազմելով, պարելով:—ХОРОВОДЬ. Պարերգի մէջ մասնակցում են բոլոր ուրախ մարդիկ՝ և հարսնացուք և փեսացուք, և երիտասարդներ և պառաւ կանայք, և չար և բարի մարդիկ:

Աշակերտների միջնորդութեամբ բառարանի կազմութիւն տախտակի վերայ. նախապատրաստութիւն այն

բառերի մասին ևս ծանօթութիւն տալու համար որոնք պատահում են ընթերցանութեան կրթութեանց մէջ:

1° 1° Երգի ընդհանուր բովանդակութեան պատմութիւնը մայրենի լեզուով. բառարանի լրացումը վարժապետի միջնորդութեամբ. նոյն իսկ երգի բերան առնելը և թարգմանութիւնը մաս առ մաս (տ. նախընթաց յօդուածը):

2°. Ի՞նչ կենդանի է ճնճղուկը, ի՞նչպիսի գլուխ և կտուց ունի. Ումն է տնազ անում մեր ճնճղուկը. ի՞նչպէս է կազմվում պարը. դասապետ (ХОРОВОДНИКЪ) —գերասան, պարերգ — թատրոն, ներկայացում:

Վերլուծել բառերի հնչիւնները. նոր հնչիւններ՝ П, М. *)

Վետադրութեան նախապատրաստութիւն՝ ընտիր առգանութեամբ ասեցնել տալով երգը:

Համեմատել՝ ОНИ — ОНѢ; злые люди, — իսկ старухи, дѣвицы. —

3°. Երգը՝ գեղեցիկ արտասանութեամբ. նոր բառեր. արական և իգական սեռ. նոր հնչիւններ՝ П, М.

4° Բառերի և նախադասութիւնների թարգմանութիւն մայրենի լեզուից (նախընթաց կրթութեանց նիւթն էլ մէջը առնելով). Սրկնութիւն բոլոր սերտած հատուածներին:

Խնդիր՝ Ձեզ յայտնի գլխատառերը գրեցէք, նոյնպէս և С և О. սորա ևս մանր տառերի ձև ունին, ուրեմն պէտք է գրել միայն աւելի խոշոր:

*) Երգի մէջ պատահում է «ձ», բայց դա ոչ թէ նոր հնչիւն է, այլ նոր տառ է, ուստի և մենք դորա մասին յիշատակութիւն կանենք գրի վարժուքեան մէջ:

կան (բացի ВСЕ — Ө)։ Բոլոր հնչիւնների արտասանութիւնը պարզեցնական կարգով, նշմարել տալով այն հնչիւնները, որոնք տակաւին չեն պատահել (Ц — Ф)։

Վէտադրութեան նախապատրաստութիւն՝ արտասանութեան մասին նկատողութիւններ անելով (կանգ չառնել և չը տաշել «дни» բառի վերջը՝ որ նշան չունի)։

„Славный“, „смиритель“, „хранитель“, „утышитель“ — ուսմ մասին են այս խօսքերը։

„долги“ — долги.

смиритель	— телю
хранитель	
утышитель	

славный — ному

Ниспошли; кому?	— смирителю, хранителю, утышителю;	дат. падежъ

Дай; „ — славному;

3°. Վանոնաւոր արտասանութիւն. նոր բառեր. ածականի համառօտ ձև. дат. падежъ — тель — телью, ный — ному. նոր ձայնաւոր՝ Ө.

4°. Յայտնի է։

Խնդիր՝ Գրել տառերը որչափ որ յիշեն կարգը՝ պարզեցնական կարգով, անյայտ հնչիւնների համար բաց տեղ թողնելով։

Գրի վարժուիրին։

1°. Յայտնի է. (ստուգել պատուիրած երկու նախընթաց խնդիրները)։

1°. 1°. Յայտնի է. հնչիւն (Ө) յայտնի տառ է միայն թէ նշան ունի գլխին, որ երբեմն չի էլ գործած-

վում։ Գլխատառ՝ Б, Д. Գրութիւնը վարժեցնելու համար նիւթ՝ дай, гордыхъ, смирителю, вельхъ, все, Боже, храни.

2°. Յայտնի է. նիւթը՝ гордый — ыхъ, смиритель — телю, все — всехъ, хранить — храни (յիշեցնել՝ скажи)։

Գրել նոտր տառերը կարգով (նախ առանձին վարժեցնելով՝ ա, ֆ, օ). Նշյնպէս և գլխատառերը (նախ՝ А, Е, І, Н, П, Р). Գլխատառերից կազմել առանձին խումբ, որոնց գրութեան ձևը նոտր գրի ձևերից տարբերվում է *)։

„Х“ միշտ թաւ նշան (ъ) гордыхъ, слабыхъ, вельхъ; Богъ — Боже; „Ы“ — гордыхъ, слабыхъ; „Ѣ“ — вельхъ утышителю; „Ѥ“ — дай. Земля — на земли.

Հատուածի վերնագիրը ստորագծվում է, զոր օր. Русский Гимнъ (պէտք է տակը դժել)։

Богъ և царь — և այդ անունները նշանակող գերանունները՝ Онъ, Его — Ему — միշտ գրվում են գլխատառով, մինչև անգամ տողի մէջ տեղը՝ ИМПЕРАТОРЪ, АЛЕКСАНДРЪ III — ամբողջ բառը գլխատառերով է գրվում։

Թելագրութիւն վերը յիշատակած խմբի բառերի։

Վէտադրութեան նշանները ուսումնասիրելու ժամանակ համեմատել կոչականի երկու տեսակները՝ Боже! — — “Воронъ, гдѣ бы намъ — ?

*) Իսկապէս ասելով այս վարժութիւնները դասի միջանկեալ մի նոր նիւթ են, որ ուղղակի կապ չունին մեզ գրադեցնող բուն նիւթի հետ։ Մենք այդ մտքը երբեք իբրև լրացուցիչ ծանօթութիւն այն դիտմամբ, թէ դա շուտ կը մոռնուի և շատ չի խանգարի դասի ընթացքին։ Իսկ իցէ թէ մենք սխալուեցանք և աշակերտները շփոթութեան մէջ ընկան, այն ժամանակ այդ միջանկեալ նիւթը պէտք է ընդհատուի և յետոյ առանձին դասի նիւթ դառնայ յայտնի աստիճանաւորութիւններով։

3°. “Б” — (Բոլոր «х» թանձր է հնչվում «В», «Ѣ», «Ѧ», «Ѧ». «На» — предлогъ (յիշեցնել հերը), дат. падежъ: тель — телю, зват. падежъ, Богъ, Боже (воронъ — воронъ) հրամայական եղանակ՝ храни (յիշեցնել հերը) Գլխատառ՝ Богъ, Царь (Онъ, Ею, Ему), ИМПЕРАТОРЪ.

Բոլոր թէ նոտր և թէ գլխատառեր. վերջինների մէջ իրանց յատուկ ձև ունեցողներ՝ А, В, В, Г, Д, Е, І, Н, П, Р, Т,

Օրհներգութեան կէտադրութիւնների անուանումներ Գրելու ժամանակ վերնագիրը ստորագծվում է:

4°. Յայտնի է. թելագրել ամբողջը: (Շարադրել ուսուցչի օգնութեամբ և հետեւեալ բովանդակութեամբ նամակ. Сегодня мы изышли: Боже! Царя храни! — (Կանխաւ պէտք է պահանջուի իւրաքանչիւր բառի ուղղագրութիւնը, ամբողջ կէտադրութիւնը, գլխատառերի և նոր տողերի նշանակելու տեղը, աւելացնելով թէ նամակ գրողն է՝ Маша, իսկ ստացողը՝ Митя):

Խնդիր՝ Բաց արէք դասագրքի «9» եր. և դուք էլ հետեւեցէք իմ ընթերցանութեան (կարդում է «Слава Богу на небѣ... ամբողջապէս, ապա և մաս մաս հանդերձ թարգմանութեամբ և կարեւոր բացատրութիւններով. կարձեալ կարդում է). — Պատրաստուեցէք տանը, որ միւս անգամ կարողանաք իմ առաջ արտագրել այդ:

Ընթերցանութեան վարժութիւն:

Նախընթաց վարժութեանց պէս: Գործադրութեան (4°) ատիճանում կարգացնել միայն «Боже! Царя храни!» իսկ արտագրել տալ մի քանի տող «Слава Богу...» յօդուածից, ապա ուրեմն առաջին ատիճանները պէտք է աւելի նուիրուին այդ արտագրութիւնը նախապատրաստելու համար:

Գրագիտութեան ուսումը վերջացնելուց յետոյ՝ մի առ ժամանակ պէտք է ընդհանուր կրկնութիւններով զբաղուիլ որոնց կանոնաւոր ընթացքի համար առաջարկվում է թէ այս տետրակի վերջին երեսներում ընդհանուր ամփոփումները և թէ դասադրքի մէջ տպագրած յատուկ վարժութիւնները գրի և ընթերցանութեան համար «общія повторительныя упражненія» անուանով: — Ապա կարելի է և դասագրքի մնացած հատուածների հետ էլ ծանօթացնել մանուկներին մեր եղանակով, սկզբում ի հարկէ ընտրելով այնպիսի հատուածներ, որոնք երկու ձևով են տպագրած փոքր ինչ փոփոխութեամբ:

Բանաւոր վարժութիւններից հանուած ամբողջ համակարգութիւնը *):

Բոլոր 7 հատուածների անգիր գիտենալը, որչափ կարելի է կանոնաւոր և հաճելի արտասանութեամբ:

Բառեր (նոցա նշանակութիւն, շեշտ, ծագումը սկիզբը և այլն):

«ПѢс. о жив.»: 1) **) СВИНОЧКА, КОЗЫНКА, ГУСЫН-

*) Դժուար չէ նկատել, որ այս բոլորը մի ամփոփում է այն բոլոր նիւթերի, ինչ որ հետզհետէ նախընթաց վարժութիւններում հաւաքվում էր ձևական երրորդ ատիճաններում (3°), և այդ նիւթը պէտք է դասաւորուի և գիտակցութեան մէջ տպաւորուի ոչ թէ այն բոլոր վարժութիւնները աւարտելուց յետոյ, այլ առաջ ևս քանի որ նիւթերը աճում են, ինչպէս որ մենք էլ շատ անգամ արել ենք: — Հարցաքննութեանց ժամանակ մանուկներից աւելի պահանջել կարելի չէ, քան այս աղիւսակների մէջ ամփոփածը:

**) Դասաւորած են այն կարգով, թէ արդեօք շեշտը 1, 2, թէ 3, փանկի մէջ է ընկնում:

ка, курочка, сѣнишка, 2) животное, коровушка, овечка, лошадушка, индюшка;

„Лодка“: 1) лодка, фду, слѣду, рѣжу, крови;

„Дерево“: 1) дерево, лѣтомъ, осенью, 2) весной, зимой, питаетъ, 3) веселить, холодитъ, согреваетъ;

„Часы“: 1) вертится, ходитъ, весь, вѣкъ, 2) часы, стучить, бречить, 3) человекъ;

„Два ворона“: 1) два, воронъ, гдѣ бы, намъ, какъ бы, знаю, будетъ, чистомъ, полѣ, подѣ, 2) летитъ, кричитъ, отвѣтъ, обѣдъ, ракикой, лежитъ, убитой, 3) отобѣдать, провѣдать, богатырь;

„Воробышекъ“: 1) какъ, ходятъ, этакъ, вотъ, глядѣ, гдѣ, молодцы, злые, люди, добрые, 2) скажи, дѣвицы, туды, сюды, сидятъ, голубушка, старухи, 3) воробышекъ, молодые.

„Гимнъ“: 1) гимнъ, Боже, славному, долги, дни, дай, гордыхъ, слабыхъ, всѣхъ, все, 2) Царя, храни, земли, смиренному, хранителю, 3) утѣшителю, ниспошли ***).

Окончаніе прилагательнаго:

сѣрый, ая, ое
веселый, ая, ое
злой, ая, ое,
долги, долги.

краткая форма „

Роды: онъ бѣлый домъ
она бодливая корова
оно голубое море

злые люди
злая старухи
дѣвицы

***) Բէպէտ աշակերտները աւելի բառեր սովորեցան (ընթերցանութեան կրթութիւններէն մանաւանդ), բայց թեր ալ աւելի պէտք է գնէինք միայն նոցա համար պարտաւորական: Միշտ աւելի լաւ է, որ աշակերտը աւելի տեղեկութիւններ ունենայ, քան ինչ որ հարցարկներէն նորանց պահանջել կարող է:

Числа: онъ	они	молодая	} мы
она	онѣ	злая	
оно		добрая	
молодой	ые	молодое	
злой		злое	
добрый		доброе	
дѣвица	-цы		
молодецъ			
старуха	-и		
голубушка			

Надежи: весна

ой, ою твор.

смиритель	телю	дат.
хранитель		
утѣшитель		
славный	ному	

Произношеніе звука „ы“. козынка, гусынка, часы, гдѣ бы, какъ бы, богатырь, коробышекъ, молодцы, злые добрые, дѣвицы, туды гордыхъ, слабыхъ.

Стихотв. форма: летитъ | отобѣдать | въ отвѣтъ
кричитъ | провѣдать | обидѣ
ракикой
убитой

Звуки гласные: а, е, э, и, ы, о, у, ю, я (ѣ, ай, ой...);

„ согласные: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ; (буквы: ъ, і, й, ѳ, не имѣютъ новыхъ звуковъ). не смѣшивать произношеніе: б—п, в—ф, г—к—х, д—т, ж—ш, з—с

Произношеніе:

Чарѣхъ зовѣхъ.	Հանգրստ և դադարութիւն.
фду, фду... рѣжу, рѣжу...	крови нѣту. А не человекъ.
стучить, бречить...	

«й»; ой — весной, зимой, ракой (весна, зима, ракета) ай — дай, знай (дать, знать):

«ь»; осень, тень, печь, весь, греть, веселить, холо-
дить, питать, топить (все глаголы в неоп-
ределенном наклонении) глядь, смиритель,
хранитель.

«з»; питаетъ, согреваетъ, прохладяетъ, топить
(глаголы в определенной формѣ; воробы-
шекъ, этанъ;
все «х» — гордыхъ, слабыхъ, встѣхъ.

Произносится звукъ «а»: Пишется буква «о»:
холодить, согревать, чело-
вѣкъ, испосили, коровушка,
овечка, лошадушка, отвѣтъ,
обѣдъ, отобѣдать, богатство,
голубушка, воробышекъ, мо-
лодые

корень: *)	производное слово:
обѣдъ	отобѣдать
грѣтъ	согревать
вѣдать	протѣдать
голубь	голубчикъ
голубка	голубушка
воробей	воробышекъ
посылать	испосылать
годъ	годовикъ

падежи: смиритель } телю. дат. пад.
хранитель }

Богъ — Боже } зват. пад.
воронъ — воронъ }

поле — въ полѣ (гдѣ?) предл. пад.
въ поле (куда?)

*) Ученъ въ дѣлѣ (въ дѣлѣ) въ дѣлѣ (въ дѣлѣ) въ дѣлѣ (въ дѣлѣ)

глаголь: дать } неопределенное
хранить } наклонение

дай } повелит.
храни } накл.

Заглавною буквою пишется:

Начало;
послѣ точки,
первое слово каждой новой строки стиха;
слова: Богъ, Царь, ИМПЕРАТОРЪ (Онъ,
Его, Ему).

Знаки препинанія: (; . ? ! — « » и подчеркиваніе
словъ — на пр. заглавія); примѣры къ
нимъ, съ произношеніемъ и съ объясненіями.
(На пр. произношеніе загадки «лодка» изобра-
жается слѣдующими знаками:

(,)	(—)	(,)	(—)
— запят.	— тире	— зап.	— тире
	(;)		(.)
— — точ.	зап.	— — точ.	

и означаютъ:.....)

Анализъ словъ въ отношеніи прописанія и посте-
пенное изображеніе ихъ на письмѣ:

полное:

«лошадушка», — «ло — ша — душ — ка	ло
«ла»; буква «о» о, ло;	ло — ща
«ша»; удареніе на 2. слогѣ а, ша;	ло-ша — душ
«душ»; нечего зам у, уш, душ;	ло-ша-душ-ка
«ка»; нечего а, ка;	

лошадуша

КРАТКОЕ:

послѣ произношенія всего, отно-
сящаго 1. слога

2. „	
3. „	
4. „	

лошадушка

Полное:

«пр^авѣдать?» (воп. зн., ковычки на концѣ)

«прó—вѣ—дать»

«пр.»; буква «о» о, ро, про, про
«вѣ»; букв. «ѣ», удар. ѣ, еѣ про—въ
«дать»; мяг. зн., вопр. зн. ковы. а, ать? «дать?» про—въ—дать?,

Краткое:

провѣдать?,,

Все.....1. слога.

2. <

3. <

провѣдать?,,

(Эти упражненія важны для письма по диктовкѣ и для переписки съ книг.)

Հըրերցանքանքան վարժութիւններից հանգանք ամբողջ
համակարգութիւնը *):

Буквы печати для обозначенія звуковъ:

Аа, Бб, Вв, Гг, Де, Ее, Жж, Зз, Ии, Іі, Кк,
Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц,
Чч, Шш, Щщ, Ыы, Ъѣ, Ээ, Юю, Яя, Ёё.

Отличать въ чтеніи другъ отъ друга: и—п—н,
а—е—о—с, л—м, г—т, в—ю, ь—ы, р—у, и т, д.

*) Ինչպէս ինքնին հասկանալի է այս ընթերց. վարժութ. համակարգութեան մէջ մի և նոյն նիւթն են ամփոփուածինը որ արդէն ամփոփել էինք գրի վարժութ. համակարգութեան մէջ, Բայց և այնպէս պէտք է հոգեբանօրէն ամենաճիշտ կերպով զանազանել բոլոր երեք տեսակ վարժութիւնները իրարից, ուր որ մասնակցում են բոլորովին տարբեր մտաւոր կարողութիւններ և գործա-

Въ слѣдующихъ словахъ соотвѣтствующую букву «о» читать звукомъ «а».

Ха Ла дить, (читать дайте...)

холодить, согрѣвать, человекъ, ниспошли, коровушка, овечка, лошадушка, отвѣтъ, обѣдъ, отобѣдать, богатырь, голубушка, воробышекъ, молодые.

Знаки которыми указывается различное произношеніе словъ (и звуковъ) въ предложеніяхъ и самыхъ предложеніяхъ

Запятая (,)—короткая остановка (иногда съ повышеніемъ голоса);

двоеточіе (:) } —долгая остановка (съ пониж. голосомъ);
точка съ запятой (;) } —женіемъ голоса);

точка (.)—полная остановка (съ пониж. гол.);

вопросительный (?)—вопрошеніе;

восклицательный (!)—звукъ удивленія, восклицанія;

тире (—)—долгая остановка (съ повыш. гол.)

ковычки („ „)—разговорная рѣчь говорящаго;

курсивъ—тоже что подчеркиваніе въ письмѣ—выразительное чтеніе слова;

ерь твердый (ь)—твердое произношеніе согласн. звука;

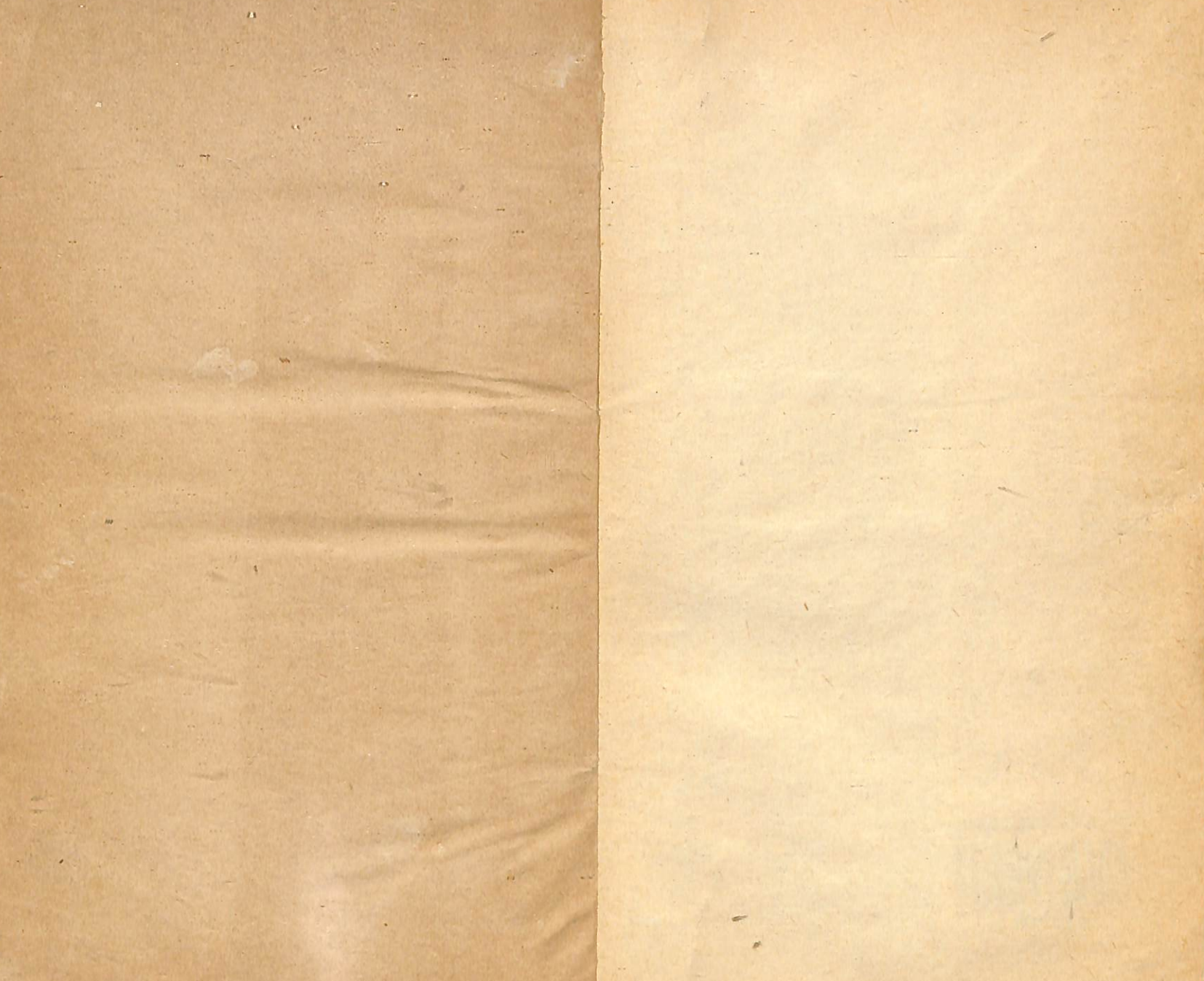
ерь мягкій (ъ)—мягкое

(На пр. знаки въ загадкѣ «Лодка» означаютъ слѣдующее произношеніе въ ней словъ:

Ѣду, короткая ост.) Ѣду—(кор. ост, съ повыш.)

բաններ, որով և նոյն իսկ վարժութիւններն էլ բոլորովին այլ կերպարանք են առնում: Եթէ ճշտութեամբ գործ դրուին Բանաւոր վարժութեանց մէջ մենք անցնում ենք խողովութիւնից—դէպի խօսքի գործարանները, գրաւոր վարժութեանց մէջ—խողովութիւնից և խօսքի գործարաններէից—դէպի ձեռքերի շարժողութիւնն և տեսողութիւնը, իսկ ընթերցանութեան վարժութեան մէջ ընդհանրապէս տեսողութիւնից—դէպի խօսքի գործարանները և խողովութիւնը:

Երես	տող	
47	8 իող	իսկ
»	32 պէտք է	պէտք է
48	27 ապացունանէ	ապացուցանէ.
52	սեփականութիւն	սեպականութիւն
52	30 ամէնքը	ամէնքը
53	1 ОТОПѢДАТЬ	ОТОБѢДАТЬ
»	16 ձայնով	ձայնով
»	24 ДОУЪ	ДАТЬ
56	19 նկատողութիւն	նկատողութիւն
»	29 թուանշան	թաւ նշան
57	1 անբամ	անգամ
»	2 թելաթրութեամբ	թելադրութեամբ
59	22 օգտաւէտութիւնը	օգտաւէտութիւնը
63	24 գտանուողները	գտանուողները
64	23 ինդիր	Խնդիր

2013 1275

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0058961

